

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

**А.В. КОФАНОВ
О.Л. КОБИЛЯНСЬКИЙ
П.Д. БІЛЕНЧУК**

А. Кофанов, О. Кобилянський ОДОРОЛОГІЯ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

- А. Кофанов, О. Кобилянський
ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КРИМІНАЛІСТИЦІ
- А. Кофанов, В. Назаров
ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
- А. Кофанов, О. Волошин, О. Літвінова
ТРАСОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
- С. Хільченко, А. Кофанов
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ, РЕЧОВИН ТА ВИРОБІВ
- А. Кофанов, О. Волошин, О. Літвінова
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
- С. Мендус, Є. Свобода
КРИМІНАЛІСТИЧНА РЕЄСТРАЦІЯ
- З. Меленевська, Є. Свобода, А. Кофанов
СУДОВЕ ПОЧЕРКОЗНАВСТВО
- О. Воробей, А. Кофанов
ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ
- О. Кофанова
ВИКОРИСТАННЯ (ЗАСТОСУВАННЯ) СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З КУЛЬТУРНИМИ ЦІННОСТЯМИ
- О. Кобилянський, А. Кофанов
КРИМІНАЛІСТИЧНА ФОТОГРАФІЯ ТА ВІДЕОЗАПИС
- О. Кобилянський, А. Кофанов
НАУКОВО-ДОСЛІДНА ФОТОГРАФІЯ
- А. Кофанов, О. Волошин
ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ
- С. Хільченко, А. Кофанов
МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ПОШИРЕННЯ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ
- А. Кофанов, О. Волошин
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
КРИМІНАЛІСТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ЗБИРАННЯ СЛІДІВ ЗАПАХУ ЛЮДИНИ
- А. Кофанов, О. Кобилянський, П. Біленчук
ЗАСТОСУВАННЯ ОДОРОЛОГІЇ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ДОСЛІДЖЕННЯ НАФТОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛАКОФАРБОВИХ МАТЕРІАЛІВ,
ОБ'ЄКТІВ ВОЛОКНИСТОЇ ПРИРОДИ ТА НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛА, КЕРАМІКИ, ПЛІАСТМАС, ГУМ ТА ВИРОБІВ З НИХ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДЕЯКИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ МАТЕРІАЛІВ, РЕЧОВИН ТА ВИРОБІВ З НИХ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ, РЕЧОВИН ТА ВИРОБІВ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ВИКОРИСТАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДЕРМАТОГЛІФІКИ У КРИМІНАЛІСТИЦІ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ)
- А. Кофанов, С. Хільченко
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЕКСПЕРТНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ОРГАНАМИ
ДІЗНАННЯ ТА СЛІДСТВА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
- А. Кофанов, С. Хільченко
МІКРОЧАСТКИ – ЇХ ЗНАЧЕННЯ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ
- А. Кофанов, В. Індюкова
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЕЯКИХ РІДИН БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ОДОРОЛОГІЯ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

**«НАУКОВА БІБЛІОТЕКА КРИМІНАЛІСТА»
презентує підручники, монографії, навчальні
посібники в таких галузях знань:**

- Серія „Людина, право, суспільство”
- Серія „Економіка, фінанси, право”
- Серія „Безпека людини, суспільства, держави”
- Серія „Національна і міжнародна безпека”
- Серія „Міжнародне співробітництво”
- Серія „Мас-медіа”
- Серія „Криміналістична освіта XXI століття”
- Серія „Криміналістична наука в цивільному, арбітражному та кримінальному процесі”
- Серія „Міжнародна і вітчизняна злочинність”
- Серія „Запобігання, протидія, розслідування злочинів”
- Серія „Автоматизація, комп’ютеризація, інформатизація”
- Серія „Зброезнавство і мисливствознавство”
- Серія „Культура, мистецтво, право”
- Серія „Власність, земля, право”
- Серія „Криміналістичне забезпечення”

**Тел. (067) 573-83-07
Тел./факс: (044) 468-31-21
E-mail: peregin@mail.ru**

Навчальне видання

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ
СЛІДЧИХ І КРИМІНАЛІСТІВ
КАФЕДРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ**

**Андрій Віталійович КОФАНОВ
Олег Леонідович КОБИЛЯНСЬКИЙ
Петро Дмитрович БІЛЕНЧУК**

**А.В. КОФАНОВ
О.Л. КОБИЛЯНСЬКИЙ
П.Д. БІЛЕНЧУК**

ОДОРОЛОГІЯ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Методичні рекомендації

В авторській редакції

Підписано до друку 17.05.2010.
Формат 60×84. Папір офсетний.
Тираж 300 прим.

Видавництво „КИЙ”
Адреса: 0436, Київ-136,
вул. М. Василенка, 7, к. 816.

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1168 від 24.12.2002 р.

ОДОРОЛОГІЯ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Методичні рекомендації

Київ 2010

Методичні рекомендації підготовлено на кафедрі криміналістичної техніки Навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів Київського національного університету внутрішніх справ, схвалено та затверджено Вченою радою Навчально наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів КНУВС (протокол № 7 від 31.03.2010 року).

Рецензенти:

Стояновський В.В. – начальник науково-дослідного експертно-криміналістичного центру, полковник міліції (ГУ МВС України в м. Києві).

Ієрусалімов І.О. – начальник кафедри досудового розслідування ННПСК, к.ю.н., доцент (Київський національний університет внутрішніх справ).

Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Біленчук П.Д.

К 74 Одорологія у криміналістиці. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 52 с. – (Серія „Криміналістичне забезпечення”).

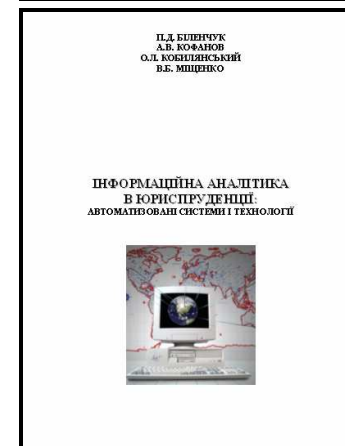
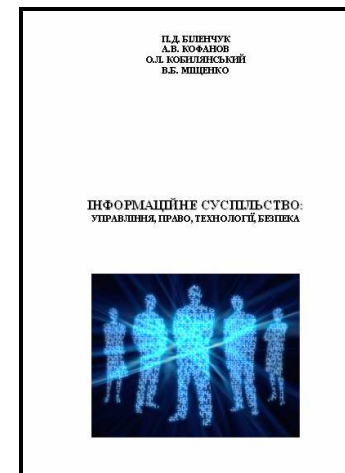
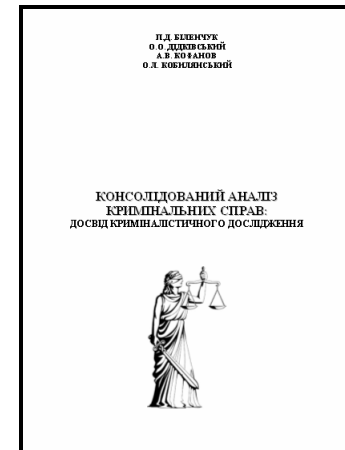
У методичних рекомендаціях розглянуто місце та роль одорологічних досліджень та одорології загалом у криміналістиці. Розглянуті теоретичні та практичні аспекти проведення та процесуальні особливості оформлення одорологічних досліджень.

Для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів та науковців, працівників-практиків органів правопорядку.

X 629.4

© Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Біленчук П.Д.

© Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів КНУВС, 2010.

Біленчук П.Д., Дідківський О.О., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Консолідований аналіз кримінальних справ: досвід криміналістичного дослідження. – Навчальний посібник. / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – (Серія „Криміналістична освіта ХХІ століття”).

У навчальному посібнику висвітлюється досвід криміналістичного консолідованого системного аналізу кримінальних справ по яких проводилось досудове слідство в різних регіонах України (1992-2007 р.).

Навчальний посібник призначений для студентів і курсантів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, фахівців-практиків (дізнавачів, слідчих, експертів-криміналістів, прокурорів, суддів, адвокатів, правозахисників).

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Міщенко В.Б. Інформаційне суспільство: управління, право, технології, безпека. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 60 с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

У навчальному посібнику подається сучасний стан доктринальних основ формування інформаційного суспільства (історія, теорія, практика), дається аналіз розвитку мережі Інтернет в інформаційному просторі України, висвітлюються віртуальні системи управління знаннями і характеризуються всевітні телекомунікаційні мережі, розкривається сутність інформаційної безпеки в телекомунікаційному просторі світу.

Навчальний посібник призначений для студентів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, фахівців-практиків.

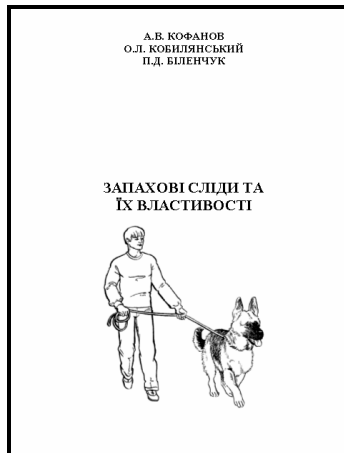
Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Міщенко В.Б. Інформаційна аналітика в юриспруденції: автоматизовані системи і технології. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 47 с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

У навчальному посібнику розглянуті та класифіковані основні джерела загроз для основних властивостей інформації у традиційній і електронній формах. Розглянуті основні заходи та засоби, які вживаються для збереження інформації. Продемонстровано необхідність якісного вирішення на практиці таких завдань: оцінка обстановки; аналіз ризиків; формування комплексу захисних систем; оцінки ефективності комплексу.

Навчальний посібник призначений для студентів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, фахівців-практиків.

ЗМІСТ

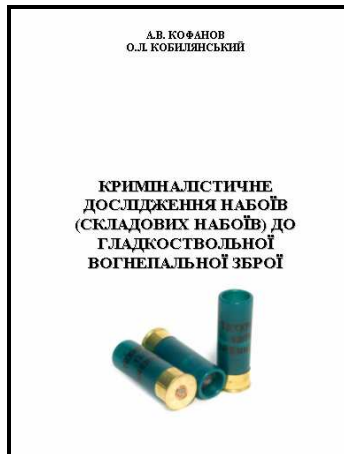
Вступ	4
Розділ 1. Одорологія як складова вчення ординати	5
1.1. Науково-теоретичні основи одорології	5
1.2. Генезис криміналістичної одорології	10
Розділ 2. Проведення неідентифікаційних	
odoroлогічних досліджень	19
2.1. Підготовка до проведення одорологічних досліджень	19
2.2. Вирішення ситуаційних та діагностичних завдань	25
Розділ 3. Особливості процесуального оформлення	
odoroлогічних досліджень	30
3.1. Висновок експерта як відображення методики	
проведення одорологічної експертизи	30
3.2. Особливості відображення ходу та результатів	
odoroлогічного дослідження у висновку спеціаліста	38
Висновок	42
Список використаних джерел	43
Список рекомендованої літератури	44

Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Біленчук П.Д. Запахові сліди та їх властивості. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 52 с. – (Серія „Криміналістичне забезпечення”).

У методичних рекомендаціях розглянуто понятійний апарат одорологічних досліджень, особливості збирання слідів, отримання зразків запаху, процес підготовки матеріалів та проведення одорологічної експертизи.

Для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів та науковців, працівників-практиків органів правопорядку.

Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Криміналістичне дослідження набоїв (складових набоїв) до гладкоствольної вогнепальної зброї. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 48 с. – (Серія „Зброєзнавство і мисливствознавство”).

У методичних рекомендаціях висвітлюються питання особливостей криміналістичного дослідження набоїв та їх складових до гладкоствольної вогнепальної зброї. А також проблемні питання криміналістичного дослідження набоїв, споряджених пластизовелими снарядами.

Для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів та науковців, працівників-практиків органів правопорядку.

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Міжнародний тероризм: консолідований аналіз забезпечення безпеки. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 72с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

В навчальному посібнику наведені узагальнені результати аналізу сучасного міжнародного тероризму. Висвітлюються поняття, сутність, види терористичних актів.

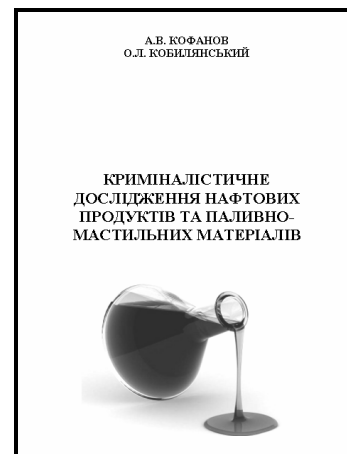
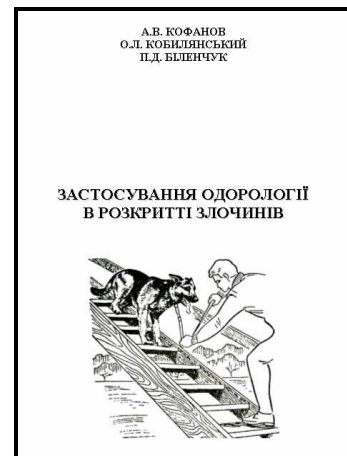
Дослідження виконано дослідниками Навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів Київського національного університету внутрішніх справ.

Для працівників органів державної влади, місцевого самоврядування, співробітників органів правопорядку та спецслужб (МВС, СБУ, МЧС, МО України), науковців, викладачів, аспірантів, слухачів та студентів навчальних закладів.

ВСТУП

Інтеграція природничих і технічних наук у сферу судочинства сприяє розширенню можливостей судових експертиз, що спричиняє збільшення кола об'єктів дослідження. В процесі розслідування злочинів дедалі більшого значення набувають так звані «субстратні» сліди, де не розмір, форма і рельєф слідоутворюючого об'єкта, а саме його субстанція, що відобразилась у сліді, несе інформацію про фактичні дані та обставини події. Виникнення субстанціонального слідового зв'язку характерно для об'єктів як живої, так і неживої природи. На сьогодні розроблені основні принципи та правила, якими необхідно керуватись при їх вилученні та дослідженні.

Методичні рекомендації відображають сучасні концепції техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів щодо виявлення, фіксації, вилучення, пакування, зберігання і дослідження біологічних об'єктів (запахових слідів). Зроблено акцент на специфіці вилучення запахових слідів в залежності від сили їх контактного зв'язку з об'єктом-носієм, на особливостях відбору відповідних порівняльних і контрольних зразків. Відбір зразків пов'язується з умінням правильно визначати об'єкт ідентифікації та ідентифікуючий об'єкт в кожному конкретному випадку. Значна увага приділена характерним ознакам та властивостям різних за природою і походженням речовин, їх залежності від внутрішніх та зовнішніх чинників, а також правилам безпеки при поводженні з цими речовинами. Характеристика сучасних можливостей субстанціональних досліджень повинна сприяти не лише визначенню пріоритетних носіїв інформації про конкретну подію злочину, а і дотриманню черговості призначення експертиз, правильному формулюванню відповідних питань.

Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Біленчук П.Д. Застосування одорології в розкритті злочинів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 40 с. – (Серія „Криміналістичне забезпечення”).

У методичних рекомендаціях на основі аналізу літературних джерел та кримінальних справ розглянуто сучасні можливості використання та застосування одорології при розслідуванні кримінальних злочинів завдяки діагностичним дослідженням запахових слідів.

Для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів та науковців, працівників-практиків органів правопорядку.

Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Криміналістичне дослідження нафтових продуктів та паливно-мастильних матеріалів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 36 с. – (Серія „Криміналістичне забезпечення”).

У методичних рекомендаціях розкриті особливості криміналістичного дослідження нафтових продуктів та паливно-мастильних матеріалів. Розглянуто засоби та методи вищезазначених досліджень у системі криміналістичного дослідження матеріалів речовин та виробів.

Для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів та науковців, працівників-практиків органів правопорядку.

Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 56 с. – (Серія „Криміналістичне забезпечення”).

У методичних рекомендаціях розглянуто сучасний стан та можливості криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінального переслідування.

Для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів та науковців, працівників-практиків органів правопорядку.

Наук.-практ. збірник. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, НАВС України, 2002. – №3. – С. 48-53.

55. Басай В.Д. Загальні положення проведення одорологічної експертизи // 36. наук. праць Юридичного інституту Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль: РВВ ЮІ ТАНГ України. – 2002. – № 4. – С. 237-246.

56. Басай В.Д. Сучасні можливості і методика лабораторного одорологічного дослідження // Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю. Матер. міжвузівськ. наук.-практ. конференції студентів, курсантів і слухачів, Донецьк, 12 квітня 2002 р. – Донецьк: ДІВС, 2002. – С. 39-52.

57. Басай В.Д. Основні напрямки та методика сучасних одорологічних досліджень // Матер. міжнародної науково-практичної конференції „Актуальні проблеми сучасної криміналістики”. У 2-х част. – Ч. 2. – Сімферополь: ДОЛЯ, 2002.– С. 26-34.

РОЗДІЛ 1 ОДОРОЛОГІЯ ЯК СКЛАДОВА ВЧЕННЯ ОРДИСТИКИ

1.1. Науково-теоретичні основи одорології.

Одорологію варто розглядати як окреме вчення принаймні трьох галузей юридичної науки – криміналістики, ордиристики та кримінального процесу. В останньому випадку проблеми одорології мають бути розроблені в межах більш широкого кола процедурних юридичних наук, поміж яких треба назвати й ордиристичний регламент. Хоча саме в межах кримінального процесу нормативна процедура роботи зі слідами та зразками запаху людини та інших речових джерел інформації за допомогою нюху спеціально підготовленого собаки-детектора чи іншого біоаналізатора має виглядати найбільш розробленою і стати основою для відповідного її пристосування щодо завдань інших процедурних юридичних наук, у тому числі й ордиристичного регламенту. Проте у даній роботі буде представлений науковий статус одорології як часткового вчення ордиристики.

Якщо виходити з дефініцій ордиристики, які запропонував у літературі О.А. Кириченко та інші вчені-криміналісти [1, с. 28; 2, с. 99], ордиристичну одорологію доцільно розглядати як окреме вчення ордиристики, яке на основі пізнання закономірностей роботи зі слідами і зразками запаху людини та інших речових джерел інформації, що ґрунтується на лабораторному або позалабораторному їх дослідженні за допомогою нюху собаки-детектора або іншого біоаналізатора, розробляє складові негласної методики боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями на всіх стадіях її проведення.

При розширеному тлумаченні О.А. Кириченком предмета цієї методичної юридичної науки ордиристична одорологія може бути представлена як окреме вчення ордиристики, яке на основі пізнання закономірностей роботи зі слідами і зразками запаху людини та інших речових джерел інформації, що ґрунтується на лабораторному або позалабораторному їх дослідженні за допомогою нюху собаки-детектора або іншого біоаналізатора, розробляє негласні технічні засоби і прийоми їх застосування, тактичні прийоми проведення окремих негласних заходів або їх комбінацій і негласні методичні рекомендації з попередження, виявлення, припинення, розкриття і досудового розслідування окремих видів і груп злочинів або інших правопорушень, судового або позасудового розгляду справ по цих фактах і виконанню судових та інших рішень по них.

При цьому потрібно врахувати, що з розробкою досить надійних, ефективних і зручних методів інструментального дослідження монозапахів (наркотиків, вибухових речовин, окремих контрабандних товарів тощо) предмет криміналістичної і ордиристичної одорології більш доцільно пов'язати зі слідами і зразками запаху, що походять уже тільки від людини та інших живих істот і досліджуються за спеціально розробленою методикою за допомогою нюху собаки-детектора або іншого біоаналізатора. Проте ця перспектива виглядає досить далекою, і сучасні одорологічні дослідження мають охоплювати такі два основних напрями:

1. Лабораторного одорологічного дослідження слідів і зразків запаху людини, зібраних на уніфіковані носії, у спеціально обладнаному приміщенні одорологічної лабораторії, за розробленою і прийнятою в ряді країн методикою, яке може бути проведене на основі:

а) постанови слідчого (дознавача) або ухвали суду (судді) у формі висновку комісійної одорологічної експертизи;

б) відповідних завдань ординів або інших непроцесуальних ініціаторів дослідження у вигляді акту комісійного одорологічного дослідження.

2. Позалабораторного одорологічного дослідження слідів і зразків запаху різних речових джерел інформації, серед яких найбільш значущими для боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями виділяють такі напрями, як:

а) переслідування злочинця або пошук іншої людини за слідами запаху, залишеними взуттям на місцевості, та інших речових джерелах інформації оточення;

б) виявлення за слідами запаху схованих у тайниках:

– наркотиків та інших сильнодіючих речовин;

– вибухових речовин і вибухових пристроїв;

– певних контрабандних товарів;

– виявлення за слідами запаху людей, що перебувають під завалами внаслідок дії сил природи, нещасного випадку або терористичного акту.

3. Перспективне поєднання названих напрямів позалабораторних одорологічних досліджень з традиційними кінонологічними галузями в частині:

а) несення вартової (охоронної) служби;

б) конвоювання ув'язнених;

в) профілактичного патрулювання криміногенних громадських місць;

г) забезпечення охорони державного кордону на контрольно-пропускних пунктах і «зеленого» державного кордону та ін. [1, с. 15-16].

Досвід використання у цих випадках багатофункціональних собак-детекторів, наприклад, дресированих для слідової роботи (пошуку людини за слідами запаху на місцевості), і конвоювання ув'язнених або для слідової роботи і несення служби з охорони державного кордону тощо, показав великі переваги при виконанні цих завдань. Такий підхід дозволяє за необхідності організувати переслідування ув'язненого-втікача або порушника державного кордону за так званими «свіжими слідами» запаху людини або в процесі охорони навіть «зеленого» державного кордону встановлювати факти незаконного переміщення наркотичних речовин або вибухових речовин тощо.

Однак наведений перелік напрямів позалабораторного одорологічного дослідження слідів і зразків запаху різних речових джерел інформації не є вичерпний. Наприклад, фінські криміналісти розробили методику дресування собак-детекторів для пошуку епіцентрів пожежі внаслідок підпалу за допомогою паливно-мастильних матеріалів [1, с. 16], а В.І. Крутова провела успішні експерименти із застосування собак-детекторів для дослідження слідів запаху тигрів, бурих ведмедів, вовків і рисей з метою вирішення різних завдань спостереження за цими тваринами в умовах

2003. – №1. – С. 79-83.

42. Басай В.Д. Предмет та основні напрямки криміналістичної одорології. Її місце у системі наукових знань // Держава і право / Зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – Вип. 19. – К.: Ін-т держави та права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – С. 439-445.

43. Басай В.Д. Сутність та структура криміналістичної одорології // Проблеми пенітенціарної теорії та практики / Бюл. Київськ. ін-ту вн. справ. – К.: МП Леся, 2003. – №8. – С. 111-116.

44. Басай В.Д. Сутність вузівської і післядипломної одорологічної підготовки правоохоронців // Вісник ОІВС. – Одеса: РВВ ОЮІ НУВС, 2003. – №1.

45. Басай В.Д. Спецкомплекти технічних засобів роботи зі слідами і зразками запаху людини // Вісник НАВСУ. – Харків: РВВ НАВСУ, 2003. – №22.

Інші публікації:

46. Кириченко О.А., Басай В.Д. Проблеми вдосконалення юридичної освіти фахівців органів внутрішніх справ // Науковий вісник ДЮІ. – Дніпропетровськ: РВВ ДЮІ МВС України, 2001. – №3. – С. 119-130.

47. Басай В.Д. Можливості розмежування суїциду і насильницької смерті за допомогою мікрооб'єктів та слідів запаху людини // Актуальні проблеми суїцидології. Матер. міжнародн. наук.-практ. конференції / Зб. наук. праць. У 2 ч. – К.: РВВ КІВС, 2002. – Ч. 1. – С. 14-23.

48. Басай В.Д. Актуальні проблеми криміналістичної одорології / Теорія і практика застосування чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства у сучасних умовах. Тези доп. наук.-практ. конференції. У 2-х ч. – Ч. II. – К.: НАВС України, 2002. – С. 12-14.

49. Басай В.Д. Некоторые аспекты совершенствования работы с одорологическими объектами // Актуальные проблемы реформирования правовой системы Российской Федерации / Сб. матер. междунар. научн.-практ. конференции. – В 3-х ч.- Белгород: БелГУ, 2002. – Ч. III. – С. 134-140.

50. Кириченко О.А., Басай В.Д. Правове визначення поняття і різновидів правопорушень як об'єктів статінформації // Статистична інформація про правопорушення і методи її аналізу. Зб. наук. праць. – Хмельницький: ХІРУП, 2002. – С. 18-28.

51. Басай В.Д. Одорологія – актуальний напрям сучасної криміналістичної науки // Матер. наук.-практ. конференції “Нові Цивільний і Кримінальний кодекси – важливий етап кодифікації законодавства України”. Додаток до фахового видання. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 6-12.

52. Кириченко О.А., Басай В.Д. Деякі пропозиції щодо вдосконалення роботи зі слідами та зразками запаху людини // Науковий вісник Юридична академія Міністерства внутрішніх справ. – Дніпропетровськ: РВВ ЮА МВС України, 2002. – №1. – С. 189-198.

53. Кириченко О.А., Басай В.Д. Деякі проблеми загальної теорії доказів // Стан судової реформи в Україні: проблеми і перспективи / Матер. наук.-практ. конференції., 18-19.04.2002 р., м. Харків. – К.; Х.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 90-94.

54. Кириченко А.А., Басай В.Д. Место дактилоскопических объектов среди вещественных источников информации // Криміналістичний вісник.

запаху людини // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Івано-Франківськ: ПЛАЙ, 2001. – Вип. VII. – С. 214-222.

26. Басай В.Д. Поняття та різновиди ординічних речових джерел інформації // Вісник ЛІВС. – Львів: РВВ ЛІВС, 2001. – №3. – (таємн.). – С. 119-132.

27. Басай В.Д. Предмет і система криміналістики, ординістики та ординічного регламенту, їх місце у системі юридичних наук // Проблеми пенітенціарної теорії та практики / Бюл. Київськ. ін-ту вн. справ. – К.: МП Леся, 2002. – №7. – С. 145-154.

28. Басай В.Д. Механізм утворення слідів запаху // Вісник ОІВС. – Одеса: РВВ ОІОІ НУВС, 2002. – №2. – С. 118-122.

29. Басай В.Д. Як підготувати собаку-детектора для проведення одорологічної експертизи // Держава і право / Зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – Вип. 17. – К.: Ін-т держави та права ім. В.М. Корещького НАН України, 2002. – С. 337-343.

30. Басай В.Д. Місце слідів та зразків запаху серед речових джерел інформації // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Івано-Франківськ: ПЛАЙ, 2002. – Вип. VIII. – С. 216-224.

31. Басай В.Д. Новітня класифікація одорологічних об'єктів // Митна справа. Науковий вісник ОНЮА. – Одеса: РВВ ОНЮА, 2002. – №6. – С. 111-116.

32. Басай В.Д. Планування та проведення звичайного варіанту одорологічної експертизи // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Івано-Франківськ: ПЛАЙ, 2002 – Вип. IX. – С. 154-163.

33. Басай В.Д. Сучасний стан розвитку проблем криміналістичної одорології // Юридический вестник ОНЮА. – Одеса: Юрид. літ., 2002. – №4. – С. 108-112.

34. Басай В.Д. Опис типової одорологічної лабораторії // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Івано-Франківськ: ПЛАЙ, 2002. – Вип. X. – С. 213-222.

35. Басай В.Д. Місце одорології у системі ординістики // Науковий вісник Академії Служби Безпеки України. – К.: РВВ АСБУ, 2002 (таємн.).

36. Басай В.Д. Сучасна методика лабораторного одорологічного дослідження // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – К., 2002. – №3. – С. 275-284.

37. Басай В.Д. Поняття і класифікація одорологічних об'єктів, загальні положення їх збирання // Вісник ОІВС. – Одеса: РВВ ОІОІ НУВС, 2002. – №4. – С. 111-118.

38. Басай В.Д. Історія виникнення і сучасний стан одорологічних проблем // Наше право. – К., 2003. – №1. – С. 69-76.

39. Басай В.Д. Одорологія як часткове вчення ординістики // Науковий вісник НАВСУ. – К.: РВВ НАВС України, 2003. – №1. – С. 147-152.

40. Басай В.Д. Вдосконалена методика підготовки одорологічних експертних об'єктів // Вісник українського відділення міжнародної академії наук вищої школи. – К., 2003. – №1. – С. 259-270.

41. Басай В.Д. Викладання одорології у вищих навчальних закладах та при перепідготовці юристів // Часопис Київського університету права. – К.,

заповідника [3].

Отже, першочерговими завданнями ординістичної одорології має стати розробка таких складових методики боротьби зі злочинами, як:

– негласні технічні засоби збирання слідів та отримання зразків запаху людини або інших речових джерел та прийоми застосування цих технічних засобів;

– тактичні прийоми застосування цих технічних засобів у перебігу проведення окремих негласних заходів чи їх комбінацій;

– негласні методичні рекомендації по боротьбі за допомогою одорологічної інформації з окремими видами або групами злочинів на всіх стадіях її проведення, тобто у перебігу попередження, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, судового розгляду кримінальних справ і виконання судових рішень по них.

Зрозуміло, що накопичений досвід ординістичної одорології може бути поширений на боротьбу і з іншими правопорушеннями, тобто із конституційними, адміністративними, дисциплінарними, трудовими, цивільно-правовими і господарсько-правовими правопорушеннями, правовими спорами і деліктами. Проте ці завдання ординістичної одорології, мабуть, виникнуть лише тоді, коли з'явиться достатньо широка вітчизняна одорологічна практика боротьби з найбільш тяжким різновидом правопорушень – злочинами.

Тому сьогодні логічно було б поставити лише питання щодо місця одорології у системі ординістики, хоча й система останньої галузі юридичної науки ще потребує розробки. Проте О.А. Кириченко запропонував у літературі свій варіант вирішення цієї проблеми [1, с. 29-30; 2, с. 89-90].

В основному положення окремого вчення «Криміналістична одорологія» повинні викладатися у навчальному курсі криміналістики у спеціальній темі другої частини «Одорологія», яка покликана розкрити лише історичні і теоретичні основи цього окремого вчення. Зокрема, доцільно розглянути такі питання, як історія виникнення одорологічних проблем, природа і механізм утворення слідів запаху людини, фізичні і криміналістичні властивості слідів запаху людини та інших речових джерел інформації, загальна і спеціальні класифікації слідів запаху людини та інших речових джерел інформації, суть і основні напрями одорологічних досліджень, предмет одорології та її місце в системі наукових знань.

Особливу увагу необхідно приділити висвітленню суті етапів роботи й елементів збирання слідів та отримання зразків запаху людини, детальному аналізу технічних засобів, які мають бути в одорологічній валізі, викладу загальних положень збирання слідів та отримання зразків запаху людини й особливостей здійснення цього етапу з різних вірогідних запахоносіїв. Водночас коротка характеристика вмісту одорологічної валізи та інших комплексів технічних засобів роботи зі слідами і зразками запаху людини та інших речових джерел інформації має міститися у такій технічній темі, як «Поняття, різновиди і комплекти технічних засобів боротьби зі злочинами», яка розміщується в першому розділі другої частини «Загальні положення криміналістичної техніки». У темі «Одорологія» потрібно детально

зупинитися на характеристиці основних напрямів і методики позалабораторних досліджень слідів і зразків запаху людини та інших речових джерел інформації за допомогою нюху спеціально підготовленого собаки-детектора, сучасних можливостей його застосування для пошуку за слідами запаху людини, наркотиків, вибухових пристроїв і речовин та інших речових джерел інформації.

Беручи до уваги те, що в системі кримінально-процесуальної науки та інших процедурних юридичних наук проблеми процедурної одорології, як правило, не розглядаються і це завдання традиційно вирішують криміналісти, в рамках такої теми доцільно висвітлити основні етапи дискусії про процесуальну значущість результатів одорологічних досліджень, визначити місце слідів і зразків запаху серед речових джерел інформації і викласти деякі інші проблеми процедурної регламентації роботи зі слідами і зразками запаху людини в процесі боротьби зі злочинами.

У третій частині навчального курсу криміналістики «Криміналістична тактика» одорологічні проблеми повинні розглядатися передусім у розділі «Тактика проведення окремих процесуальних (слідчих, судових, експертних) і непроцесуальних дій та їх комбінацій» у таких темах, як «Тактика затримання і арешту», «Тактика огляду», «Тактика експерименту», «Тактика перевірки показань на місці», «Тактика обшуку і виїмки» в частині викладу особливостей тактичних прийомів збирання слідів та отримання зразків запаху людини та інших речових джерел інформації в процесі проведення кожної з названих процесуальних і непроцесуальних дій або їх комбінацій.

Особлива увага одорології повинна приділятися в розділі «Тактика підготовки матеріалів, призначення і проведення досліджень». Тут в рамках тем «Тактика отримання зразків на різні види експертиз і досліджень» і «Особливості тактики призначення і проведення окремих видів експертиз та досліджень» доцільно детально розглянути тактику отримання зразків від осіб, яких необхідно перевірити, та від непричетних до події осіб, тактику підготовки матеріалів і призначення комісійної одорологічної експертизи або іншого лабораторного одорологічного дослідження, розкрити сучасну методику проведення лабораторного одорологічного дослідження і більш детально – комісійної одорологічної експертизи, показати її можливості у встановленні джерела слідів запаху і при розв'язанні низки діагностичних одорологічних завдань. Закінчити виклад одорологічних проблем краще висвітленням методики оцінки висновку комісійної одорологічної експертизи або акту іншого лабораторного одорологічного дослідження.

Для висвітлення особливостей роботи зі слідами і зразками запаху людини або інших речових джерел інформації і розкриття можливостей використання одорологічної інформації в процесі боротьби з окремими видами або групами злочинів найбільше підходять такі теми розділу четвертої частини навчального курсу криміналістики, як: «Особливості методики боротьби з убивствами і спричиненням тілесних ушкоджень, вчиненими різними способами і в специфічних ситуаціях», «Методика боротьби зі статевими злочинами», «Методика боротьби з крадіжками», «Особливості методики боротьби з крадіжками, вчиненими з проникненням у

учебно-методического обеспечения повышения квалификации по криминалистике участковых инспекторов милиции: Учеб.-метод. пособие. – Одесса: НИ РИО ОИВД, 2001. – С. 83-112.

12. Басай В.Д. Возможности использования подразделениями ОБНОН одорологической информации. Лекция №3 // Кириченко А.А., Басай В.Д. Полный комплект учебно-методического обеспечения повышения квалификации по криминалистике оперуполномоченных ОБНОН: Учеб.-метод. пособие. – Одесса: НИ РИО ОИВД, 2001. – С. 87-119.

13. Басай В.Д. Основы использования одорологической информации в ординаторской деятельности. Лекция №3 // Кириченко А.А., Басай В.Д. Полный комплект учебно-методического обеспечения повышения квалификации по криминалистике оперуполномоченных уголовного розыска: Учеб.-метод. пособие. – Одесса: НИ РИО ОИВД, 2001. – С. 86-138.

14. Кириченко О.А., Басай В.Д., Томін С.В. Криміналістика. Повний комплект навчально-методичного забезпечення: Посібник для слухачів-заочників. – К.: РВВ КІВС, 2001. – 184 с.

15. Кириченко О.А., Басай В.Д. Основы юридической одорології. Лекція №7 // Кириченко О.А., Басай В.Д. Актуальні проблеми юридичної науки: Навч. посібник для магістрів-правознавців. – Івано-Франківськ: ПЛАЙ, 2001. – С. 157-294.

16. Басай В.Д. Сучасний стан криміналістичної одорології. Лекція №7 // Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики: Навч. посібник для магістрів-правознавців. – Івано-Франківськ: ПЛАЙ, 2002. – С. 200-344.

17. Кириченко О.А., Басай В.Д. Історія, предмет і система криміналістики: Лекція №1. – К.: РВВ КІВС, 2002. – 64 с.

18. Кириченко О.А., Басай В.Д., Ткач Ю.Д. Слідознавство: Лекція №8. – К.: РВВ КІВС, 2002. – 40 с.

19. Кириченко О.А., Басай В.Д. Одорологія: Лекція №10. – К.: РВВ КІВС, 2002. – 86 с.

20. Кириченко О.А., Басай В.Д. Програма з навчальної дисципліни «Криміналістика». – К.: РВВ КІВС, 2003. – 106 с.

21. Кириченко О.А., Басай В.Д., Сергієнко О.К., Ткач Ю.Д. Проблеми використання одорологічної інформації у боротьбі із правопорушеннями: Навч.-метод. посібник. – К.: РВВ КІВС, 2003. – 410 с.

22. Кириченко О.А., Басай В.Д., Ткач Ю.Д., Кириченко С.А. Можливості використання у кримінальному судочинстві мікрооб'єктологічної інформації: Метод. Посібник. – К.: РВВ КІВС, 2003. – 108 с.

Наукові статті у фахових виданнях:

23. Басай В.Д. Предмет одорології // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Івано-Франківськ: ПЛАЙ, 2001. – Вип.V. – С. 176-185.

24. Басай В.Д. Про деякі можливості діагностичних одорологічних досліджень //Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Івано-Франківськ: ПЛАЙ, 2001. – Вип.VI. – С. 180-188.

25. Басай В.Д. Механізм утворення, властивості та класифікація слідів

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Монографії:

1. Кириченко О.А., Басай В.Д., Шитников А.М. Основы юридической одорологии (теорология, правовая процедура, методика): Монография. – Ивано-Франковск, Мн.: ПЛАЙ, ГЭКЦ МВД РБ, 2001. – 768 с.
2. Басай В.Д. Основы криминалистической одорологии: Монография. – Ивано-Франківськ: ПЛАЙ, 2002. – 482 с.
3. Басай В.Д. Криміналістична одорологія (теоретичні, правові і методичні основи): Монографія. – Івано-Франківськ: ВПТ ВІК, 2003. – 502 с.

Посібники:

4. Кириченко А.А., Басай В.Д., Литвин Ю.И. Криминалистика. Полный комплект учебно-методического обеспечения частей “Теорология” и “Техника”: Учеб.-метод. пособие. – Хмельницкий: АПВ Украины, 2001. – 142 с.
5. Басай В.Д. Современные возможности использования следователем одорологической информации. Лекция №7 // Кириченко А.А., Басай В.Д. Криминалистика. Полный комплект учебно-методического обеспечения повышения квалификации следователей: Учеб. пособие. – Одесса НИ РИО ОИВД, 2001. – С. 190-320.
6. Басай В.Д. Возможности использования дознавателем одорологической информации. Лекция №4 // Кириченко А.А., Басай В.Д. Полный комплект учебно-методического обеспечения переподготовки по криминалистике дознавателей: Учеб.-метод. пособие. – Одесса: НИ РИО ОИВД, 2001. – С. 120-173.
7. Басай В.Д. Собираение участковым и возможности одорологического исследования следов запаха человека. Лекция №4 // Кириченко А.А., Басай В.Д. Полный комплект учебно-методического обеспечения переподготовки по криминалистике участковых инспекторов милиции: Учеб.-метод. пособие. – Одесса: НИ РИО ОИВД, 2001. – С. 84-113.
8. Басай В.Д. Основы работы ордиста с источниками одорологической информацией. Лекция №4 // Кириченко А.А., Басай В.Д. Полный комплект учебно-методического обеспечения переподготовки по криминалистике оперуполномоченных уголовного розыска: Учеб.-метод. пособие. – Одесса: НИ РИО ОИВД, 2001. – С. 83-112.
9. Басай В.Д. Использование одорологической информации в следственной работе. Лекция №4 // Кириченко А.А., Басай В.Д. Полный комплект учебно-методического обеспечения переподготовки по криминалистике следователей: Учеб.-метод. пособие. – Одесса: НИ РИО ОИВД, 2001. – С. 113-155.
10. Басай В.Д. Работа дознавателя со следами запаха человека и других вещественных источников. Лекция №4 // Кириченко А.А., Басай В.Д. Полный комплект учебно-методического обеспечения повышения квалификации по криминалистике дознавателей: Учеб.-метод. пособие. – Одесса: НИ РИО ОИВД, 2001. – С. 101-141.
11. Басай В.Д. Возможности использования участковым одорологической информации. Лекция №3 // Кириченко А.А., Басай В.Д. Полный комплект

приміщення», «Особенности методики борьбы с кишеньковыми крадijжками», «Методика борьбы с грабежами», «Методика борьбы с разбійними нападками», «Особенности методики борьбы с грабежами і разбійними нападками на водіів транспортних засобів», «Особенности методики борьбы с грабежами і разбійними нападками, вчиненими в різних ситуаціях», «Методика борьбы с вимаганнями».

Цілком можливо розкрити названі одорологічні проблеми і в рамках таких тем цього розділу четвертої частини навчального курсу криміналістики, як: «Методика борьбы с різними видами хабарництва», «Методика борьбы зі злочинними хуліганськими проявами», «Методика борьбы с викраденням або підміною дитини, або з розголошуванням таємниці усиновлення», «Методика борьбы зі злочинними порушеннями правил безпеки руху й експлуатації автотранспорту», «Особенности методики борьбы зі злочинними порушеннями правил безпеки руху й експлуатації міського електротранспорту», «Особенности методики борьбы зі злочинними порушеннями правил безпеки руху й експлуатації залізничного транспорту», «Методика борьбы зі злочинами, пов’язаними з пожежами», «Методика борьбы зі злочинами, пов’язаними з незаконним обігом наркотиків», «Методика борьбы з наркобізнесом», «Методика борьбы зі злочинним перетином кордону», «Методика борьбы зі злочинним порушенням митних правил», «Методика борьбы зі шпигунством», «Методика борьбы з терористичними актами», «Методика борьбы з бандитизмом», «Методика борьбы з діями, що дезорганізують роботу місць позбавлення волі», «Методика борьбы з контрабандою» та ін.

Подібні питання, в принципі, можуть бути розглянуті і в процесі викладення таких тем четвертої частини навчального курсу криміналістики: «Особенности методики борьбы з організованою злочинністю і корупцією», «Особенности методики борьбы зі злочинами ув’язнених» тощо.

Аналогічно необхідно розмістити одорологічні проблеми і в системі навчального курсу ордики. Правда, виділення спеціальної теми «Одорологія» в рамках другої частини цього курсу, безперечно, не обумовлюється необхідністю, оскільки історичні і теоретичні основи одорології єдині для всіх її окремих вчень і вже будуть розглянуті в процесі викладу питань відповідної криміналістичної теми.

Особенностям тактики негласного проведення кожного з напрямів одорологічних досліджень, зокрема іншого лабораторного одорологічного дослідження, і по кожному з напрямів позалабораторного одорологічного дослідження (пошук злочинця або іншої особи за слідами запаху на місцевості, пошук за слідами запаху наркотичних засобів, що знаходяться в тайниках; пошук за слідами запаху візуально прихованих вибухових пристроїв або вибухових речовин, пошук за слідами запаху певних контрабандних товарів тощо) доцільно присвятити спеціальну тему «Тактика негласного проведення основних напрямів одорологічних досліджень» у третій частині навчального курсу ордики.

Яких-небудь інших істотних особливостей в розміщенні одорологічних проблем у рамках навчального курсу ординатики немає.¹

1.2. Генезис криміналістичної одорології.

Останнім часом в країнах СНД помітно зріс інтерес слідчих і суддів до інформації, яку отримують за допомогою лабораторного дослідження слідів і зразків запаху людини на основі біологічного аналізатора запаху – нюху спеціально підготовленого з цією метою собаки-детектора.

На думку Р.Х. Райта собака, безумовно, перевершує людину в здатності сприймати більш широкий спектр запахів. Крім того, будова його носа така, що повітря має більш вільний доступ до чутливих закінчень, а мозок краще пристосований до фіксації, запам'ятовування і використання запахової інформації.

У літературі вказується, що у собаки за ступенем розвитку почуттів на першому місці стоїть нюх, на другому слух і на третьому – зір. «Человек, – пише Л. Жирарден, – узнает своих друзей по чертам лица, а собака – по комплексу запахов. Главное в ее мире – запахи». Саме тому собаці здавна призначено було стати, як стверджує відомий німецький криміналіст Роберт Герсбах, першим у світі поліцейським, першим нічним сторожем і першим детективом.

Цікаво, що використання одорологічної інформації в боротьбі зі злочинами бере початок тільки з 1896 р., коли з ініціативи відомого австрійського криміналіста Ганса Гросса в м. Гільдесгеймі з'явилося 12 собак, навчених несенню поліцейської служби. Згодом було звернуто увагу на можливість криміналістичного використання природної здатності собаки вистежувати за слідами запаху свою жертву. Відшліфовані до унікальності протягом тисячолітньої еволюції, збережені і розвинені в процесі подальшого одомашнення і тривалої селекційної роботи, нюхові здібності собаки поступово стали використовуватися людиною в боротьбі зі злочинами.

Собака була перетворена у позалабораторний біологічний аналізатор запаху – собаку-детектора, за допомогою якого можна було безпосередньо за слідами запаху переважно на ґрунті та інших об'єктах місцевості виявити те чи інше його джерело. Спочатку в цьому аспекті розглядали сліди запаху тільки злочинця, а згодом сліди запаху і будь-яких інших речових джерел інформації (викрадених речей, викраденої худоби тощо).

Мабуть, саме Гансу Гроссу належить і перша оцінка значущості результатів застосування позалабораторного собаки-детектора для пошуку людини за слідами її запаху на місцевості. Так, в одному з видань відомого посібника Ганса Гросса «Руководство для судебных следователей» зазначалося, що за допомогою собаки можна швидше вийти на слід злочинця.

З огляду на це, Ганс Гросс результатам пошуку злочинця за слідами його запаху на місцевості за допомогою нюху спеціально підготовленого собаки-детектора відводив лише орієнтує значення.

¹ Басай В.Д. Одорологія як часткове вчення ординатики // Науковий вісник НАВСУ. – К.: РВВ НАВСУ, 2003. – № 1. – С. 147-152.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басай В.Д., Кириченко А.А., Руденко В.П., Щитников А.М. Проблемы криминалистической одорологии: Монография. – Минск, Хмельницкий: ГЭКЦ МВД РБ, НАВД Украины, 2001. – 524 с.
2. Вінберг А.І. Криміналістична одорологія // Соц. Законність. – М., 1971. – № 11.1. – С. 52-57.
3. Дворкін А.І. Огляд, попереднє дослідження та експертиза речових доказів – мікрочастки: Методичний посібник. – М.: Прокуратура СССР, 1980. – С. 20.
4. Дворкін А.І. Запахові сліди // Руководство для следчих Під ред. Н.А. Селіванова, В.А. Сніткова. – М.: НОРМА-ИНФА, 1997. – С. 202-203.
5. Кириченко О.А. Проблемы судебной одорологии: Монография. – Харьков: Основа, 1997. – 280 с.
6. Кириченко О.А., Кириченко І.Г. та ін. Короткі методичні рекомендації по збиранню слідів запаху людини та підготовці матеріалів на одорологічну експертизу (для слідчих, експертів та суддів). – Одеса: НИРИО ОВС, 2000. – 28 с.
7. Кириченко О.А., Басай В.Д. Основы юридической одорологии. Лекция № 7 // Курс лекцій по актуальним проблемам юридической науки: Навчальний посібник для магістрів-правознавців. – К.: Атіка, 2001. – С. 111-215.
8. Кириченко А.А., Басай В.Д., Литвин Ю.И. Криминалистика: Учеб.-метод. пособие. – Хмельницкий: АПВ Украины, 2001. — 142 с.
9. Крутова В.И. Собаки спасают тигров // Друг. – М., 2000. – № 8. – С. 30-33.
10. Крилов І.Ф. Криміналістична одорологія // В світі криміналістики: Монографія. – Л.: Вид-во ЛГУ, 1980. – С. 248-263.
11. Методичні та процесуальні аспекти одорології // Сб.наук. тр. – М.: ЕКЦ МВС Росії, 1992. – 88 с.
12. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Біленчук П.Д. Застосування одорології в розкритті злочинів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 40 с. – (Серія „Криміналістичне забезпечення”).
13. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Біленчук П.Д. Запахові сліди та їх властивості. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 52 с. – (Серія „Криміналістичне забезпечення”).

ВИСНОВОК

Використання методів криміналістичної одорології при розкритті та розслідуванні кримінальних злочинів може надати істотну допомогу в розшуку і викритті злочинців. Ці методи об'єктивно достовірні й при правильному технічному забезпеченні можуть бути безпомилковими.

Застосування методів та засобів, розроблених криміналістичною одорологією, має часто-густо вирішальне значення для розкриття злочинів, що підпадають під кримінальну відповідальність.

Крім того, можливість класифікації й тривалого зберігання зразків є основою для розробки системи одорологічного впізнання. Даний вид реєстрації у недалекому майбутньому поповнить криміналістичні обліки органів внутрішніх справ, буде сприяти більш успішній боротьбі зі злочинністю.

Таким чином, застосування методів криміналістичної одорології в діяльності органів внутрішніх справ має широкі перспективи. Вже зараз її засоби повинні бути активно взяті на озброєння цими органами.

Позитивно оцінювали можливість використання результатів застосування позалабораторного собаки-детектора в кримінальному судочинстві А. Гельвіг, І. М. Якимов та деякі інші вчені-криміналісти того часу. Наприклад, у зв'язку зі створенням у 1908 р. в Петербурзі «Российского общества поощрения собак в полиции и сторожевой службе» в часопису «Вестник полиции» була опублікована стаття, в якій говорилося про таке: «... а теперь никакой грим, никакое переодевание не спасут преступника, так как полицейская собака будет распознавать его не по наружному виду, а по запаху, отличительные свойства которого доступны лишь изощренному исключительному обонянию собаки». Як бачимо, автори статті відводили слідам запаху людини у кримінальному судочинстві особливе місце і розглядали їх як перспективне джерело судових доказів.

У Росії також спочатку з'явилися службово-розшукові собаки в 1906 р., зокрема, в прибалтійських губерніях. У 1907 р. розплідник поліцейських собак створили в Петербурзі, а в жовтні 1908 р. там же було вказане «Российского общества поощрения собак в полиции и сторожевой службе» і у 1924 р. – Центральний навчально-дослідний розплідник-школу військових і сторожових собак (названа згодом «Центральная военная школа служебного собаководства»). У той саме час поступово службово-розшукових собак стали готувати і як позалабораторних собак-детекторів, здатних розшукувати за слідами запаху на місцевості людину або інші речові джерела інформації.

Вже з самого початку появи практики застосування позалабораторного собаки-детектора з метою пошуку злочинця або викрадених речей за слідами запаху на місцевості виникла і досить гостра дискусія про значущість результатів даного заходу. На наш погляд, надто полярні думки вчених-криміналістів в цьому відношенні були зумовлені труднощами, які об'єктивно існували у застосуванні позалабораторного собаки-детектора з цією метою, яке практично ускладнювалося незначним тимчасовим періодом збереження слідів запаху людини або викрадених речей на об'єктах навколишнього оточення маршрутом їх проходження. Позитивні результати даного заходу багато в чому залежали не тільки від погодних умов, але і від механізму запахового слідоутворення, характеру і стану запахоносіїв та ряду інших причин.

Враховуючи вказані обставини, у 1964 р. на кафедрі криміналістики Вищої школи Комітету державної безпеки СРСР було розпочато дослідження з вишукування надійного способу криміналістичного використання слідів запаху людини. Розробки, що проводилися авторським колективом у складі В. В. Безрукова, А. І. Вінберга, М. Г. Майорова і Р. М. Тодорова, закінчилися винаходом у 1965 р. методу криміналістичного використання слідів запаху людини, який був названий авторами одорологічним методом. Його суть була проста і полягала в тому, що за допомогою приладу для відбору запахів (ПВЗ), що являє собою поліетиленову флягу або скляну ємність з горловиною, що герметично закривається, краником і розприскувачем для нагнітання повітря, з вірогідних носіїв запаху людини відкачувалися проби повітря, які могли тривалий час зберігатися. Автори вважали, що у поліетиленових флягах запах людини може зберігатися до 6 діб, а в скляній

тарі – місяці і роки. Згодом, у разі необхідності, собаці дають обнюхати з ПВЗ відібрані зразки запаху і він за запахом повинен достовірно вказати на людину, яка була джерелом цього запаху.

Таким чином, з’явилася можливість консервації і тривалого криміналістичного використання слідів запаху людини. Словом, був ліквідований тимчасовий бар’єр, що обмежував в минулому ефективність роботи позалабораторних собак-детекторів за «свіжими слідами» запаху приблизно добовим терміном з моменту утворення останнього. У зв’язку з цим було оголошено про виникнення у криміналістиці нового напрямку – судової одорології.

У зв’язку з цим з’явилася можливість застосовувати нюх службово-розшукового собаки для встановлення джерела цих слідів запаху. Великий інтерес до одорологічних досліджень виявили у свій час не тільки вітчизняні, але і зарубіжні криміналісти, передусім вчені Угорщини, Німеччини, Польщі, Чехословаччини тощо.

Повідомлення про винахід нового методу роботи зі слідами і зразками запаху людини, подібно до каталізатора, різко пожвавило розробку одорологічних проблем. Однак поряд з цим загострилося основне питання одорологічного методу: доказове або орієнтуюче значення повинні мати його результати. З’явилася судова практика, суть якої полягала в тому, що результати одорологічної вибірки вказувалися у вироках як джерело доказової інформації. Наприклад, вже влітку 1965 р. в процесі розслідування вбивства малолітньої дитини був зроблений прообраз лабораторного одорологічного дослідження з використанням розробленого методу.

Обставини справи такі. Біля залізниці виявили труп хлопчика, що мав 12 ножових поранень у ділянці грудей і пролом черепа. Поруч з трупом – цегла, розколена на дві частини, і газета «Вечерняя Москва». Була висунена версія, що дана цегла використовувалася як знаряддя вбивства і раніше заверталася у вказану газету. Від цегли і газети в дві посудини відкачали повітря з вірогідними слідами запаху злочинця, а самі вірогідні носії запаху упаковували в поліетиленові мішечки.

Підозра впала на Юрія Півнева – батька убитого хлопчика. У підозрюваного вилучили трикотажну сорочку, щодо якої собака-детектор виявив чітку сигнальну реакцію серед чотирьох трикотажних сорочок, які належали явно непричетним до розслідуваної події особам. Як стартові запахоносії (тобто ті вірогідні носії, які даються собаці обнюхати перед початком одорологічного дослідження) в цьому випадку використали безпосередньо цеглу і газету. Аналогічні результати були отримані в процесі одорологічного дослідження носової хустинки Півнева, а також цих самих вірогідних запахоносіїв іншим собакою-детектором. Після цього провели одорологічне дослідження з пред’явленням самого Півнева серед п’яти інших явно непричетних до цієї події осіб. Собака-детектор знову упевнено визначила сигнальну реакцію щодо Півнева. Через деякий час одорологічне дослідження за участю Півнева повторили. Результати виявилися аналогічними. Півневу не залишалося нічого іншого, як зізнатися у вчиненому, що було закріплено згодом й іншими доказами. На судовому

собаки-детектори, у яких вироблений робочий стереотип поведінки, що дозволяє знаходити запахові сліди людини в одному з об’єктів спеціально зіставленого порівняльного ряду.

Для проведення вибірки з метою встановлення наявності у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів людини як біологічного виду був створений порівняльний ряд із запахових зразків, що характеризуються сторонніми запахами, але такими, що явно не містять запахових слідів людини. У порівняльному ряді розміщували еталонний запаховий зразок, що містить запахові сліди людини, та запахові зразки, вилучені з рукавички, у яких наявність запахових слідів людини перевіряється. З метою проведення повторних вибірок змінювалося розташування запахових зразків у порівняльному ряді.

Собак-детекторів пускали на пошук у ряду запахових слідів людини без пред’явлення стартового зразка.

При проведенні вибірок з метою виявлення у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів людини як біологічного виду собаки-детектори сигнальною поведінкою виділяли запахові зразки № ____ та № ____, вилучені з рукавички, та еталонний запаховий зразок № ____, у якому наявний запах людини як біологічного виду.

Результати проведених досліджень вказують на наявність у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів людини як біологічного виду (див. протокол ольфакторної вибірки).

ВИСНОВКИ

1. У запахових зразках, вилучених з рукавички, наявні запахові сліди людини як біологічного виду

Примітка: речові докази (рукавичка) в упакованому вигляді, опечатані печаткою «Для пакетів ...».

Спеціалісти _____ П.І.Б.
_____ П.І.Б.

МВС УКРАЇНИ
ПРОТОКОЛ ОЛЬФАКТОРНОЇ ВИБІРКИ

Лабораторія криміналістичної одорології _____
за кримінальною справою (за фактом) _____ від _____ час _____

Кличка собаки, що залучається	Заданий до пошуку (вихідний) запах	Умови позначення, розміщення об'єктів у вибірковому ряді											
		“ζ”, “>” – напрям та початок руху собаки “*” – сигнал вибірки, закінчення проводки “^” – нестереотипний сигнал собаки										Досліджувані (Д):	
												Еталонні (Е):	
												Нейтральні (Н):	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Примітка	

Вибірки проводили:
Висновки:

Таблиця

Допоміжні запахові зразки порівняльного ряду

№ запахового зразка	Предмет-носії запахів слідів	Час вилучення

Протягом хвилини собаку-детектора спонукали нюхати у відкритій скляній ємності серветку з вихідним для пошуку запаховим зразком, після чого її проводили уздовж десяти відкритих ємностей для почергового обнюхування розміщених у них запахових зразків. При виявленні серед них запахового зразка з досліджуваною запаховою характеристикою, собака-детектор приймала вироблену дресируванням сигнальну позу – сідала біля цього об'єкта.

Спроможність собак-детекторів сприймати, зберігати в пам'яті та впізнавати запах перевіряли виявленням з ними еталонних запахових зразків (зразків, що характеризується досліджуваною запаховою ознакою). Одночасно контроль здійснювали за допомогою багатократного вибору-впізнавання заданого до пошуку запахового зразка при зміні місця його розташування серед запахових зразків порівняльного ряду – спочатку з однією, потім із дублюючими собаками-детекторами.

Перед кожним пуском чергової собаки-детектора на пошук заданого запахового зразка наново розставляли запахові зразки порівняльного ряду, забезпечуючи випадковий порядок місць їх розташування. До прояву сигнальних реакцій собаки-детектора спеціаліста, який забезпечує обнюхування собаками-детекторами розставлених об'єктів, про цей порядок не інформували (для чистоти експерименту).

Виявлення запахів перешкод у запахових зразках

Виявлення запахів перешкод у запахових зразках проводилося на кожному етапі досліджень. З метою перевірки наявності запахів перешкод у запахових зразках собакам-детекторам як вихідний для пошуку давали нюхати на старті допоміжний запаховий зразок, отриманий від сторонньої особи. При цьому у порівняльному ряді, створеному з допоміжних запахових зразків, вилучених з предметів одягу сторонніх осіб, розміщували досліджувані запахові зразки, вилучені з рукавички, та дублікат зразка, що задається на старті. У процесі виявлення дублікату запахового зразка, що задавався на старті, з'ясовувалась наявність або відсутність, а також характер орієнтовної реакції собаки-детектора на запахові зразки. З метою проведення повторних вибірок змінювалося розташування запахів зразків у порівняльному ряді.

При проведенні вибірок з метою перевірки наявності запахів перешкод запахові зразки № ____ та № ____, вилучені з рукавички, сприймалися собаками-детекторами без прояву видимої реакції, що вказує на відсутність запахів перешкод у запахових зразках, вилучених з рукавички, та на їх придатність для проведення подальших одорологічних досліджень (див. протокол ольфакторної вибірки).

Виявлення запахів слідів людини як біологічного виду

З метою виявлення у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахів слідів людини як біологічного виду використовувалися службові

засідання акт одорологічного дослідження фігурував як одне з джерел доказів. Обласний суд виніс обвинувальний вирок, а Верховний Суд Російської Федерації залишив його без зміни.

Виникнувши в нашій країні, одорологічний метод дістав широкого поширення в зарубіжній криміналістичній практиці як одне з джерел доказової інформації. Думки ж вітчизняних криміналістів і процесуалістів з цього приводу розділилися в основному на дві великі групи: прихильників і противників використання результатів одорологічного методу як доказів у кримінальному судочинстві. При цьому дотепер, на жаль, домінує вітчизняна точка зору противників одорологічного методу.

Навесні 2001 р. почала свою роботу і перша українська одорологічна лабораторія при НДЕКІД МВС України у Вінницькій області.

Протягом багатьох років висновки одорологічної експертизи досить широко використовуються слідчими і судовими органами Російської Федерації, Республіки Білорусь та деяких інших держав (Німеччина, Данія, Бельгія, Нідерланди, Угорщина, Польща і Фінляндія) як одне з непрямих джерел доказів по кримінальних справах.

Немає злочинів без слідів. Слід завжди залишається на місці події як наслідок взаємодії матеріальних об'єктів.

При правильному виявленні й обробці сліди несуть різнопланову інформацію. Вона дає можливість знайти відповіді на багато питань, які виникають у процесі розкриття й розслідування злочинів.

Серед слідів, які залишають правопорушники на місці злочину, більшу цінність для вирішення оперативно-розшукових завдань і відпрацювання слідчих версій мають запахові сліди, які є різновидом матеріальних утворень, що перебувають у причинно-наслідковому або іншого роду зв'язку з обставинами розслідуваної справи. Сліди запаху являють собою один з різновидів мікрослідів (мікрооб'єктів).

Значимість цих слідів, на думку фахівців, важко переоцінити. Запах людини є його хімічним підписом, він глибоко індивідуальний. Його глибока індивідуальність ґрунтується на найскладніших фізіологічних реакціях, які протікають в організмі людини й у результаті яких у навколишнє середовище постійно виділяються специфічні сигнали продукти діяльності ендокринних залоз.

Варто зазначити, що сліди пальців рук на місці злочину можна знищити. Запаху правопорушника з місця злочину позбутися практично неможливо. Саме тому використання інформації, яка міститься в запахових слідах, дозволяє успішно розкривати складні злочини, вчинені, як правило, в умовах латентності.

При цьому є можливість тривалого зберігання запахів, їх транспортування у будь-яких, навіть у мінімальних об'ємах. Так, практика свідчить про те, що запах, вилучений з місця події зберігався протягом 17 років. Крім того, експериментально встановлено, що при зберіганні запахові сліди звільняються від випадкових домішок. Наукою, яка вивчає запахи є одорологія.

На її основі створена й розвивається криміналістична одорологія. На

криміналістичну одорологію як новий напрям у криміналістиці вперше вказали В. Безруков, А. Вінберг, М. Майоров, Р. Тодоров. У її розвиток в Україні значний внесок внесли М. Салтевський, П. Біленчук, В. Сало, М. Гучок.

Саме в роботах М. Салтевського дається визначення криміналістичної одорології.

Криміналістична одорологія – це галузь наукового знання, яка займається дослідженням проблем природи й механізму утворення запахових слідів, методів і технічних засобів їх використання з метою попередження й розкриття злочинів.

Таким чином, криміналістична одорологія – це галузь наукового знання, яка займається дослідженням проблем природи й механізму утворення запахових слідів, методів і технічних засобів їх використання з метою попередження й розкриття злочинів.

Тобто, з даного визначення випливає, що криміналістична одорологія є галуззю криміналістичної техніки, що поєднує знання про закономірність утворення, функціонування й зникнення слідів запаху й пов'язаних з ним явищ, що розробляє методи, науково-технічні й біологічні засоби, криміналістичні прийоми й рекомендації виявлення, збирання, консервації й використання одорологічної інформації з метою найшвидшого розкриття, розслідування, попередження злочинів.

М.В. Салтевському належить й інше визначення криміналістичної одорології. Виходячи з цього визначення криміналістична одорологія – це сукупність спеціальних знань, умінь та навичок вилучення й дослідження запахів з метою встановлення за ними приналежності предметів, слідів та інших об'єктів певній особі.

Запахи, що виходять від людини, можна умовно поділити на природні, професійні й побутові.

До перших відносяться запахи виділень різних частин організму.

Професійні запахи – це запахи, властиві, наприклад медикам, м'ясникам, водіям тощо.

До побутових запахів відносяться запахи, характерні для певних приміщень: кухні, холодильника, ванної кімнати.

Речовини, що утворюють запах людини – постійні компоненти матеріальних слідів злочину. Там, де діяв злочинець, завжди виявляються ці носії запаху піт, частки шкіри, що відмерли. Випаровуючись, потожирові речовини утворюють запахові сліди. Вони залишаються на різних поверхнях, до яких торкався злочинець, насичують повітря довкола них, просочують його одяг, взуття, постільні приналежності та інші предмети домашнього побуту.

Навіть при короткочасному перебуванні злочинця на місці події, там, де він стояв, сидів, лежав, залишаються запахові сліди.

Таким чином, джерелами одорологічної інформації можуть бути середовище, у якому перебував злочинець, приміщення або ділянка місцевості), предмети, до яких він торкався, сліди знарядь злочину, сліди ніг, пальців рук, кров, слюна, сеча, сперма, включаючи невидимі сліди – при

ДОСЛІДЖЕННЯ

Опис речових доказів

Речові докази надійшли в упакованому та опечатаному вигляді. Цілісність пакування не порушена.

Прозорий поліетиленовий пакет, всередині якого знаходиться щільний пакунок з алюмінієвої фольги. Горловина мішка перев'язана ниткою білого кольору, кінці якої заклеєні паперовими бирками з підписами двох понятих, слідчого і двома відбитками круглої печатки: «Для пакетів...». Цілісність упаковки не порушена.

У пакунку знаходиться чоловіча шкіряна рукавичка чорного кольору на праву руку з в'язаною підкладкою світло-коричневого кольору, об'єкт № ____.

На рукавичці на ділянці розташування великого пальця є пошкодження у вигляді розриву шкіри довжиною 1,7 см.

Отримання запахових зразків з представлених об'єктів

Запахові зразки з наданих об'єктів (рукавички) отримували за допомогою спеціальних пристроїв. На дно пристрою розміщували предмет-носії запахових слідів, попередньо зволожений парою води (над водяною банею). Принцип збору полягав у випаровуванні запахових речовин з об'єкту, що прогрівається в умовах залишкового тиску 0,2-0,3 кгс/см² з подальшою конденсацією компонентів, які випаровуються, на спеціально охолодженій рідким азотом поверхні приймальної камери пристрою. Отриманий таким чином конденсат, який був вилучений з об'єкту, переносили на бавовняні серветки і поміщали у банки ємністю 0,5 л.

Банки зі зібраними запаховими зразками щільно закривали (для збереження запахів) скляними кришками з гумовими прокладками і пружинними затискачами та відкривали тільки у процесі дослідження запахів.

Запаховим зразкам, що вилучалися з наданого на дослідження об'єкту, було присвоєно № ____ та № ____.

Дослідження запахових зразків

Одорологічне дослідження проводили у спеціально пристосованому лабораторному приміщенні при максимальному усуненні сторонніх подразників та за умов, оптимальних для собак-детекторів (температура +20°C, вологість повітря 60-80%). На пронумерованих точках підлоги приміщення по колу, на відстані одного метра одна від іншої, розміщали 10 скляних банок ємністю 0,5 л з підготовленими для аналізу досліджуваними запаховими зразками та допоміжними запаховими зразками (ряд для порівняння одорологічних об'єктів). Посуд з об'єктами розміщували в металевих штативах, які закривали пояснюючі написи на банках (шифровка об'єктів для усунення можливості ненавмисних підказок біодетекторам з боку експерта, який ними керує). Допоміжними об'єктами служили нейтральні, не зафіксовані собаками запахові зразки, отримані з контактних слідів людини, залишених на модельних предметах особами, непричетними до справи (див. таблицю).

3.2. Особливості відображення ходу та результатів одорологічного дослідження у висновку спеціаліста.

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР

вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, тел. (044) 273-53-64

ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА

30.01.2010

м. Київ

№12-2

Експерти, старший експерт відділу медико-біологічної експертизи П.І.Б., який має вищу біологічну освіту, право проведення одорологічної експертизи, стаж експертної роботи з _____ року та експерт відділу медико-біологічної експертизи П.І.Б., який має вищу ветеринарну освіту, право проведення одорологічної експертизи, стаж експертної роботи з _____ року, на підставі відношення від _____ 2010 року, винесеного слідчим з особливо важливих справ прокуратури району _____ м. _____ П.І.Б., за матеріалами кримінальної справи № _____, провели одорологічне дослідження.

Про відповідальність за свідомо неправдивий висновок за ст. 384 КК України попереджені.

_____ П.І.Б.

_____ П.І.Б.

Обставини справи:

_____ 2010 року в _____ області було виявлено труп нестановленої особи з ознаками насильницької смерті. При огляді місця події було вилучено шкіряну рукавичку.

У слідства є підстави вважати, що вилучені предмети використовувалися при вчиненні злочину.

На дослідження надано:

– шкіряна рукавичка, вилучена при огляді місця події

Дослідженням необхідно встановити:

1. Чи наявні на вилученій при огляді місця події шкіряній рукавичці запахові сліди людини?

Література

Старовойтов В.И., Сулимов К.Т., Гриценко В.В. Запаховые следы участников происшествия: обнаружение, сбор, организация исследования: Метод, рекомендации. – М.: ЭКЦ МВД России, 1993. – 24 с.

Стегнова Т.В., Сулимов К.Т., Старовойтов В.И., Гриценко В.В. Установление некоторых диагностических признаков человека по запаховым следам: Методические рекомендации. – М.: ЭКЦ МВД России, 1996. – 16 с.

Сулимов К.Т., Старовойтов В.И. Использование запаховой информации с мест происшествий в раскрытии и расследовании преступлений: Метод, рекомендации // Методические и процессуальные аспекты криминалистической одорологии: Сб. науч. трудов. – М., 1992. – С. 45-72.

правильному їх виявленні й обробці.

Варто зазначити, що джерела запаху досить інформативні.

Запахові сліди досить стійкі. При безвітряній погоді на відкритій місцевості такий слід зберігається протягом 20 годин, у закритім приміщенні – ще довше.

Збереженню запахових слідів сприяє тепло й помірна вологість, а також кисень.

За даними В. Безрукова запах людину у закритому приміщенні зберігається до 4-х діб, а відібрана проба повітря може бути використана для вибірки протягом 3-х років.

Криміналістами був зібраний запах з підбивки індивідуального прогумованого захисного костюма, яким користувалися 20 років тому, а потім він лежав у підвалі згорнутий і упакований у папір. Собака-ідентифікатор упевнено вибрала запах власника костюма серед пред'явлених їй запахів інших людей.

Цей експеримент – один з багатьох інших, що підтверджують стабільність основного компонента запаху людини.

Цим основним компонентом запаху людини є масляна кислота.

Собака здатна виявити запах масляної кислоти при наявності в 1 куб. см повітря 9 000 її молекул, а людина реагує лише на 77 мільярдів її молекул у відповідному обсязі повітря.

Таким чином, нюх собаки при сприйнятті запаху масляної кислоти перевершує нюх людини у 800 000 раз. Коли собаку спеціально тренують, її реакція на запах значно підвищується: собака розпізнає речовину при наявності 700 молекул в 1 куб. см повітря.

Встановлення тотожності запаху за допомогою собаки на сучасному етапі не переслідує мети одержати судові докази: результати його можуть бути використані при висуванні й перевірці слідчих версій, пошуку доказів.

Досвід використання консервованого запаху у розкритті злочинів дозволяє сформулювати перелік завдань, які можуть бути вирішені із застосуванням цього методу в слідчій і розшуковій діяльності:

– одержання інформації про наявність або відсутність на тих чи інших предметах слідів певних запахів, що дозволяє виключити походження запахового сліду від конкретної людини або виділити з числа підозрюваних осіб того, хто міг залишити цей слід;

– встановлення за запаховими слідами, вилученими з місця події, механізму злочину, а у випадках однотипних злочинів, наприклад, крадіжок, вчинених однакоим способом, можливої причетності до них тих самих осіб;

– встановлення особи за зразками запаху, що особливо важливо при розслідуванні катастроф з великою кількістю жертв;

– виявлення за первинними і вторинними запаховими слідами (за навколишнім фоновим запахом, адсорбованих слідносіїв разом з індивідуальними пахучими компонентами) місця можливого перебування їх джерела.

Певну увагу криміналістичній одорології приділяють криміналісти Російської Федерації. На їх думку криміналістична одорологія являє собою

систему науково-розроблених методів і технічних засобів виявлення, вилучення зберігання й дослідження запахових слідів з метою подальшого їх використання для вирішення ідентифікаційних завдань у кримінальному процесі.

Залежно від способів вилучення, аналізу й реєстрації запахів вони поділяють криміналістичну одорологію на:

- кинологічну одорологію;
- інструментальну одорологію (ольфактроніку).

У кинологічній одорології як аналізатор пахучих речовин вони також розглядають орган нюху службової собаки.

В інструментальній одорології на їх думку як аналізатори застосовуються фізико-хімічні прилади, здатні виділяти спектр пахучих речовин, реєструвати його у вигляді ольфактрограми з високою чутливістю на окремі компоненти запаху. Одним з основних завдань інструментальної одорології є розробка методів і апаратури, здатних реєструвати спектр летючих речовин, що визначають запах, і документально записувати його у вигляді, що піддається подальшій математичній обробці.

У цей час розробляється стаціонарна лабораторна установка для підготовки ольфактронної проби й хроматографічного аналізу з використанням аерозольно-криогенного методу концентрування летючих метаболітів з метою ідентифікації запаху людини.

Метод аерозольно-криогенного концентрування ґрунтується на комбінації процесів низькотемпературної конденсації й аерозольної фільтрації аналізованої проби.

Джерелом запаху людини є летючі метаболіти, які генетично обумовлені за складом, постійно створюються організмом та виявляються в потожирових виділеннях і крові людини.

Запах утримується поверхнею предметів, з якими людина вступала в контакт. Він індивідуалізує людину, відрізняється високою стійкістю та незмінністю. Ідентифікаційна значущість запахових слідів аналогічна значущості слідів рук, а перевага полягає в тому, що перші не контролюються людиною, не можуть бути знищені і не можуть не бути залишені, оскільки запах супроводжує людину всюди. Сутність методу *криміналістичної одорології* – збір, консервація і лабораторна ідентифікація запахів фахівцями за допомогою собак-детекторів та інструментальних методів.

Наявність на об'єкті запахів декількох людей не є серйозною перешкодою для одорологічної ідентифікації злочинця за запахом, тому відбирати зразки у інших осіб немає необхідності.

Характерними *об'єктами-носіями слідів запаху людини є:*

- плями сухої крові, волосся, нігті, частки тканин (зберігають запах десятки років);
- особисті речі, одяг, взуття, недопалки (утримують запах до декількох місяців);
- предмети, що знаходились в контакті з тілом живої людини не менше, ніж півгодини, у тому числі знаряддя злочину, дверні ручки, замки зі слідами перепилювання, а також посуд, телефонна слухавка, кермо автомобіля,

– у запахових зразках, вилучених з рукавички, відсутній запах людини похилого віку;

– у запахових зразках, вилучених з рукавички, наявний запах людини середнього віку.

ВИСНОВКИ

У запахових зразках, вилучених зі шкіряної рукавички, наявні запахові сліди однієї особи чоловічої статі середнього віку.

Примітка: речові докази (рукавичка) в упакованому вигляді, опечатані печаткою «Для пакетів ...».

Експерти _____ П.І.Б.
_____ П.І.Б.

МВС УКРАЇНИ ПРОТОКОЛ ОЛЬФАКТОРНОЇ ВИБІРКИ

Лабораторія криміналістичної одорології _____
за кримінальною справою (за фактом) _____ від _____ час _____

Кличка собаки, що залучається	Заданий до пошуку (вихідний) запах	Умови позначення, розміщення об'єктів у вибірковому ряді										
		“<”, “>” – напрям та початок руху собаки “*” – сигнал вибірки, закінчення проводки “^” – нестереотипний сигнал собаки										Досліджувані (Д):
												Еталонні (Е):
												Нейтральні (Н):
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Примітка

Вибірки проводили:

Висновки:

проведення повторних вибірок змінювалося розташування запахових зразків у порівняльному ряді.

Собак-детекторів пускали на пошук у ряду запахових слідів людини без пред'явлення стартового зразка.

При проведенні вибірок з метою встановлення наявності у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів людини похилого віку собаки-детектори _____ виділяли сигнальною поведінкою еталонний запаховий зразок № _____ та не виділяли запахів зразки № _____ та № _____, вилучені з рукавички.

Результати проведених досліджень вказують на відсутність запахових слідів особи похилого віку у запахових зразках, вилучених з рукавички (див. протокол ольфакторної вибірки).

Виявлення запахових слідів людини середнього віку

З метою встановлення наявності у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів людини середнього віку застосовувалися собаки-детектори _____, у яких вироблений стереотип виділення запахового зразка, що виділяється за віковою характеристикою особи, що залишила запахів сліди, від інших у порівняльному ряді.

Для встановлення наявності у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів особи середнього віку було створено порівняльний ряд із запахових зразків сторонніх осіб похилого віку. У порівняльному ряді були розміщені запахів зразки, вилучені з рукавички, та еталонний запаховий зразок із запаховими слідами сторонньої особи середнього віку. З метою проведення повторних вибірок змінювалося розташування запахових зразків у порівняльному ряді.

Собак-детекторів пускали на пошук у ряду запахових слідів людини без пред'явлення стартового зразка.

При проведенні вибірок з метою встановлення наявності у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів людини середнього віку собаки-детектори _____ виділяли сигнальною поведінкою запахів зразки № _____ та № _____, вилучені з рукавички, та еталонний запаховий зразок № _____ із запаховими слідами особи середнього віку.

Результати проведених досліджень вказують на наявність у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів особи середнього віку (див. протокол ольфакторної вибірки).

Синтезуюча частина

В результаті проведених досліджень встановлено, що:

- у запахових зразках, вилучених з рукавички, відсутні запахів перешкоди;
- у запахових зразках, вилучених з рукавички, наявний запах людини як біологічного виду;
- у запахових зразках, вилучених з рукавички, наявний запах однієї людини;
- у запахових зразках, вилучених з рукавички, відсутній жіночий запах;
- у запахових зразках, вилучених з рукавички, наявний чоловічий запах;
- у запахових зразках, вилучених з рукавички, відсутній запах дитини;

дивани, стільці, крісла, чохли сидінь автомобіля (зберігають запах до 60 годин);

– сліди взуття, ніг (зберігають запах до 10 годин, узимку – протягом доби).

Необхідно засвоїти основні рекомендації щодо *фіксації* та *вилучення слідів запаху людини*.

Сліди запаху з місця події вилучають двома основними способами:

- вилучення адсорбенту, що увібрав запах;
- вилучення самого предмета-носія.

Існує комбінований спосіб – вилучення предмета-носія, який перебуває в контакті з адсорбентом.

Вилучення слідів запаху проводиться шляхом *адсорбції* та *консервації*.

Час контакту адсорбенту із запаховим слідом – не менше 1 години, максимально – до двох-трьох діб.

Об'єкти, з яких проводиться відбір запахових слідів, *фіксують* оглядовою та вузловою фотозйомкою, з номерними покажчиками – до накладення адсорбенту і під час адсорбції. Якщо є інші сліди, застосовують масштабний спосіб фотографування. Місця відбору запахових слідів необхідно зазначити на плані. Сам процес відбору необхідно продемонструвати *понятим* (пакування адсорбенту, опечатування банок).

Враховується комплексний характер слідоутворення, тому перед відбором запахових слідів предмет оглядають на наявність мікрооб'єктів (останні обережно вилучають), слідів рук та взуття (які акуратно копіюють), а потім відбирають запах. Якщо з предмета не можна вилучити всі наявні сліди, вибирають ті з них, що мають найбільше криміналістичне значення.

Відбір запахових слідів здійснюється шляхом контакту адсорбенту з предметом-слідоносієм.

Адсорбент – шматки ворсистієї бавовняної тканини (фланель, байка) розмірами 10×15 чи 15×20 см, оверлочні, незабарвлені чи однокольорові. Стерилізація випраних серветок проводиться при температурі 70°C протягом 1-1,5 годин. Використовуються також побутова *алюмінієва фольга* (у рулонах) шириною 15 см та *поліетиленова плівка*. Після використання останні знищують.

Серветку-адсорбент пінцетом виймають з банки, розправляють на шматку фольги і, не торкаючись руками, накладають на об'єкт-слідоносіє. Заздалегідь, для кращої адсорбції молекул запаху, зволожують об'єкт-слідоносіє чи серветку водою з пульверизатора або над парою. Серветку, що знаходиться на об'єкті-носії, накривають шматком фольги, який повинен повністю закривати адсорбент, чи кількома шматками. При цьому не можна торкатись руками поверхні фольги, що вступатиме в контакт з адсорбентом. Адсорбент та фольгу можна накривати поліетиленовою плівкою, а все разом необхідно щільно притиснути за допомогою вантажу (наприклад, прожарений пісок у поліетиленовому пакеті) до горизонтальної поверхні, липкої стрічки або ниток – до похилої чи вертикальної. Система призначена для покращення процесу дифузії «запахових» молекул та їх ефективнішої адсорбції.

Об'єкт-слідоносіє можна обернути шматком адсорбенту, двома-трьома шарами фольги, закріпити липкою стрічкою, нитками, упорами. Так обробляють рукоятку зброя, кермо автомобіля.

На предмет одягу накладають 2-4 серветки, потім згортають та фіксують мотузкою, липкою стрічкою. При роботі із взуттям серветку пінцетом кладуть у внутрішню передню частину, закривають фольгою, ущільнюють шматками зім'ятого паперу.

Можна на руку (у гумовій рукавичці) покласти шматок фольги, зверху – серветку, притиснути до вертикальної поверхні із ймовірними слідами запаху та закріпити липкою стрічкою.

Для гладкої поверхні застосовується *метод обтирання*: адсорбентом, який тримають пінцетом, обтирають предмет. При цьому час відбору запаху скорочується за рахунок динамічного контакту адсорбенту з об'єктом-слідоносієм.

Вилучення запахів слідів проводять у *гумових рукавичках*. Перед використанням їх потрібно вимити миючим засобом і після просушування протерти тампоном, змоченим спиртом. У спирті промивають і робочі кінці пінцета.

Після завершення збирання запаху адсорбент пінцетом переносять у стерильну скляну банку, яку відразу *герметизують*. Для герметизації банок використовують скляні кришки з металевим запором. Кришки, запори та гумові прокладки обробляють гарячою водою з миючими засобами, стерилізують в сушильній шафі при $t = 60-70^{\circ}\text{C}$ протягом однієї години. Пластмасові кришки використовують з ізолюючими прокладками з фольги. Відповідно до останніх рекомендацій банки найкраще герметизувати стерилізованими металевими кришками за допомогою машинок для закатування.

Банку *опечатують* та прикріплюють *етикетку*, зазначаючи дату, час та місце вилучення, точку відбору, справу, по якій вилучено слід, матеріал слідоносія, тривалість процесу адсорбції.

Для *короткочасної консервації* (при відсутності банок) адсорбент загортають у 3-4 шари фольги, пакують у поліетиленовий пакет, щільно закріплюють, опечатують та відразу направляють в одорологічну лабораторію.

При необхідності збільшення часу контакту адсорбенту й невеликого за розмірами об'єкта-слідоносія, їх розміщують у банку разом, але без фольги, а великі об'єкти додатково пакують у нові поліетиленові пакети та герметизують (щільно зав'язують). Якщо об'єкт не можна упакувати повністю, наприклад, лопату, на її держак накладають адсорбент та фольгу, накривають поліетиленовою плівкою, обв'язують шпагатом і опечатують.

Якщо до об'єкта не можна прикладати адсорбент, його герметично пакують у скляну тару чи поліетиленові пакети (останні використовують при відсутності банок).

На місці події відбирають і *контрольні зразки фонових запахів* (сторонні запахи). Для цього неподалік від ймовірних об'єктів-носіїв, там, де вірогідно немає запаху людини, розміщують серветки адсорбенту і відбирають проби, дотримуючись методики збирання слідів запаху.

Для відбору *порівняльних зразків* можна прикладати адсорбент до тіла людини на 30 хвилин (під пасок), але найкращим порівняльним зразком запаху людини вважається її *кров*.

порівняльному ряді було розміщено запахові зразки, вилучені з рукавички, та еталонний запаховий зразок з чоловічими запаховими слідами. З метою проведення повторних вибірок змінювалося розташування запахових зразків у порівняльному ряді.

Собак-детекторів пускали на пошук у ряду запахових слідів людини без пред'явлення стартового зразка.

При проведенні вибірок з метою виявлення чоловічих запахових слідів в запахових зразках, вилучених з рукавички, собаки-детектори _____ виділяли сигнальною поведінкою запахові зразки № _____ та № _____, вилучені з рукавички, та еталонний запаховий зразок № _____, що містить чоловічі запахові сліди.

Результати проведених досліджень вказують на наявність чоловічих запахових слідів в запахових зразках, вилучених з рукавички (див. протокол ольфакторної вибірки).

Виявлення запахів слідів дитини

З метою встановлення наявності у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахів слідів дитини застосовувалися собаки-детектори _____, у яких вироблений стереотип виділення запахового зразка, що виділяється за віковою характеристикою особи, що залишила запахові сліди, від інших у порівняльному ряді.

Для встановлення наявності в запахових зразках, вилучених з рукавички, запахів слідів дитини було створено порівняльний ряд із запахових зразків сторонніх осіб середнього віку. У порівняльному ряді були розміщені запахові зразки, вилучені з рукавички, та еталонний запаховий зразок із запаховими слідами дитини. З метою проведення повторних вибірок змінювалося розташування запахових зразків у порівняльному ряді.

Собак-детекторів пускали на пошук у ряду запахових слідів людини без пред'явлення стартового зразка.

При проведенні вибірок з метою встановлення наявності в запахових зразках, вилучених з рукавички, запахів слідів дитини собаки-детектори _____ виділяли сигнальною поведінкою еталонний запаховий зразок № _____ та не виділяли запахові зразки № _____ та № _____, вилучені з рукавички.

Результати проведених досліджень вказують на відсутність запахів слідів дитини у запахових зразках, вилучених з рукавички (див. протокол ольфакторної вибірки).

Виявлення запахів слідів людини похилого віку

З метою встановлення наявності у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахів слідів людини похилого віку застосовувалися собаки-детектори _____, у яких вироблений стереотип виділення запахового зразка, що виділяється за віковою характеристикою особи, що залишила запахові сліди, від інших у порівняльному ряді.

Для встановлення наявності в запахових зразках, вилучених з рукавички, запахів слідів особи похилого віку було створено порівняльний ряд із запахових зразків сторонніх осіб середнього віку. У порівняльному ряді були розміщені запахові зразки, вилучені з рукавички, та еталонний запаховий зразок із запаховими слідами сторонньої особи похилого віку. З метою

Для проведення вибірки з метою перевірки на змішаність запахів слідів, вилучених з рукавички, був створений порівняльний ряд із запахів зразків, що містять суміші запахів слідів декількох осіб. У порівняльному ряді було розміщено запахів зразки, вилучені з рукавички, та еталонний запахів зразок, отриманий від сторонньої особи, що містить запахів сліди однієї людини. З метою проведення повторних вибірок змінювалося розташування запахів зразків у порівняльному ряді.

Собак-детекторів пускали на пошук у ряду запахів слідів людини без пред'явлення стартового зразка.

При проведенні вибірок з метою перевірки на змішаність запахів слідів, вилучених з рукавички, собаки-детектори виділяли сигнальною поведінкою запахів зразки № ____ та № ____, вилучені з рукавички, та еталонний запахів зразок № ____, що містить запахів сліди однієї людини.

Результати проведених досліджень вказують на наявність у запахів зразках, вилучених з рукавички, запахів слідів, залишених однією людиною (див. протокол ольфакторної вибірки).

Виявлення жіночих запахів слідів

З метою виявлення жіночих запахів слідів у запахів зразках, вилучених з рукавички, застосовувалися собаки-детектори ____, у яких вироблений робочий стереотип, що дозволяє виділяти запахів зразки з жіночими запахів слідами в порівняльному ряді із запахів зразків з чоловічими запахів слідами.

Для виявлення жіночих запахів слідів у запахів зразках, вилучених з рукавички, було створено порівняльний ряд із запахів зразків з чоловічими запахів слідами. У порівняльному ряді було розміщено запахів зразки, вилучені з рукавички, та еталонний запахів зразок з жіночими запахів слідами. З метою проведення повторних вибірок змінювалося розташування запахів зразків у порівняльному ряді.

Собак-детекторів пускали на пошук у ряду запахів слідів людини без пред'явлення стартового зразка.

При проведенні вибірок з метою виявлення жіночих запахів слідів у запахів зразках, вилучених з рукавички, собаки-детектори ____ виділяли сигнальною поведінкою еталонний запахів зразок № ____ та не виділяли запахів зразки № ____ та № ____, вилучені з рукавички.

Результати проведених досліджень вказують на відсутність жіночих запахів слідів у запахів зразках, вилучених з рукавички (див. протокол ольфакторної вибірки).

Виявлення чоловічих запахів слідів

З метою виявлення чоловічих запахів слідів у запахів зразках, вилучених з рукавички, застосовувалися собаки-детектори ____, у яких вироблений робочий стереотип, що дозволяє виділяти запахів зразки з чоловічими запахів слідами в порівняльному ряді із запахів зразків з жіночими запахів слідами.

Для встановлення наявності чоловічих запахів слідів було створено порівняльний ряд із запахів зразків з жіночими запахів слідами. У

РОЗДІЛ 2 ПРОВЕДЕННЯ НЕІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ОДОРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Підготовка до проведення одорологічних досліджень.

Одорологічні дослідження можуть проводитися з метою встановлення особливостей запахів слідів, вилучених з місця події, що може бути використано для перевірки версії, що розробляються [3].

Вказані дослідження можна проводити тільки за наявності необхідної кількості запахів речовин для порівняльного одорологічного дослідження, якщо в подальшому в його проведенні може виникнути необхідність.

Діагностичні одорологічні дослідження вирішують такі завдання:

1. Встановлення наявності в запахів зразках або на предметах, вилучених з місця події, запахів слідів людини як біологічного виду. При цьому на вирішення можуть бути поставлені такі питання:

– Чи наявні на наданих для дослідження предметах запахів сліди людини?

– Чи наявні у наданих для дослідження запахів зразках запахів сліди людини?

2. Встановлення факту залишення запахів слідів однією або декількома особами у запахів зразках або на предметах, вилучених з місця події. При цьому на вирішення можуть бути поставлені такі питання:

– Однією чи декількома особами залишені запахів сліди на наданих для дослідження предметах?

– Однією чи декількома особами залишені запахів сліди у наданих для дослідження запахів зразках?

3. Встановлення статі осіб, запахів сліди яких наявні у запахів зразках або на предметах, вилучених з місця події. При цьому на вирішення можуть бути поставлені такі питання:

– Особою якої статі залишені запахів сліди на наданих для дослідження предметах?

– Особою якої статі залишені запахів сліди у наданих для дослідження запахів зразках?

4. Встановлення приблизного віку осіб, запахів сліди яких наявні у запахів зразках або на предметах, вилучених з місця події. При цьому на вирішення можуть бути поставлені такі питання:

– Людиною, якого приблизного віку (дитячого, середнього, похилого) залишені запахів сліди на наданих на дослідження предметах?

– Людиною, якого приблизного віку (дитячого, середнього, похилого) залишені запахів сліди у наданих для дослідження запахів зразках?

Для кожного дослідження застосовуються собаки-детектори відповідної спеціалізації.

За наявності достатньої кількості запахів речовин у запахів слідах у подальшому після надання порівняльних зразків підозрюваних осіб можна провести порівняльне одорологічне дослідження з метою встановлення наявності індивідуальних запахів слідів певної особи в запахів зразках

або на предметах, вилучених з місця події.

Для проведення одорологічного дослідження надаються вилучені з місця події запахові зразки або предмети, щільно загорнуті в декілька шарів чистої господарської фольги, що не була у використанні, або герметично упаковані в чисті скляні банки.

На упаковці кожного запахового зразка або предмета повинна бути паперова бирка із зазначенням місця та часу вилучення, особливостей вилучення, інформації про спеціаліста, який проводив вилучення, та понятих [5].

При ознайомленні з матеріалами справи необхідно з'ясувати поставлене завдання, проаналізувати дані щодо умов утворення та втрати запахових слідів людини на вилучених предметах і при цьому звернути увагу на:

- кількість питань, винесених на вирішення експертизи, їх коректність, необхідність їх уточнення;
- період часу, який пройшов з моменту вчинення злочину до упакування об'єктів;
- умови, які могли вплинути на збереження запахових слідів людини або призвести до їх втрати.

Потім надані об'єкти оглядаються та оцінюються на придатність до дослідження. При цьому необхідно звернути увагу на:

- цілісність упаковки об'єктів, опечатана вона чи ні, наявність на ній пояснювальних написів і підписів понятих;
- захищеність об'єктів від фальсифікації та підміни;
- захищеність об'єктів від вивітрювання можливо наявних запахових слідів людини;
- наявність затхлого запаху, який свідчить про упакування об'єкта у вологому стані, що перешкоджає збереженню запахових слідів;
- наявність видимих ознак цвілі або гниття, що перешкоджають зберіганню запахових слідів.

З урахуванням вказаних у постанові обставин справи експерти оцінюють стан об'єктів, можливий механізм утворення ольфакторних (запахових) слідів, ступінь їх збереженості та складають загальну схему подальших досліджень з урахуванням оптимального використання запахових слідів і собак-детекторів.

Після цього з наданих предметів вилучають запахові зразки, необхідні для проведення дослідження. Запахові зразки вилучають з кожного предмета окремо шляхом тривалого, на протязі не менше однієї години, контакту адсорбенту з предметом-носієм запахових слідів.

Інший спосіб полягає у вилученні запахових зразків за допомогою спеціальних пристроїв – збірників запахових слідів (авторське свідоцтво СРСР на винахід № 268837, зареєстроване 1 лютого 1989 р.). При вилученні запахових зразків даним способом у нижню частину пристроїв поміщають предмети-носії запахових слідів. Принцип збору полягає у випаровуванні запахових речовин з об'єктів, що прогриваються у камерах-випарниках на водяній бані. Попередньо за допомогою масляного насоса з пристроїв відкачують повітря до залишкового тиску 0,2-0,3 кгс/см². Речовини, що

порівняльному ряді, створеному з допоміжних запахових зразків, вилучених з предметів одягу сторонніх осіб, розміщували досліджувані запахові зразки, вилучені з рукавички, та дублікат зразка, що задається на старті. У процесі виявлення дубліката запахового зразка, що задавався на старті, з'ясовувалась наявність або відсутність, а також характер орієнтовної реакції застосовуваної собаки-детектора на запахові зразки. З метою проведення повторних вибірок змінювалося розташування запахових зразків у порівняльному ряді.

При проведенні вибірок з метою перевірки наявності запахових перешкод запахові зразки № _____ та № _____, вилучені з рукавички, сприймалися собаками-детекторами без прояву видимої орієнтовної реакції, що вказує на відсутність запахових перешкод у запахових зразках, вилучених з рукавички, та на їх придатність для проведення подальших одорологічних досліджень (див. протокол ольфакторної вибірки).

Виявлення запахових слідів людини як біологічного виду

З метою виявлення в запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів людини як біологічного виду використовувалися службові собаки-детектори, в яких вироблений робочий стереотип поведінки, що дозволяє знаходити запахові сліди людини в одному з об'єктів спеціально зіставленого порівняльного ряду.

Для проведення вибірки з метою встановлення наявності в запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів людини як біологічного виду був створений порівняльний ряд із запахових зразків, що характеризуються сторонніми запахами, але такими, що явно не містять запахових слідів людини. У порівняльному ряді розміщували еталонний запаховий зразок, що містить запахові сліди людини, та запахові зразки, вилучені з рукавички, в яких наявність запахових слідів людини перевіряється. З метою проведення повторних вибірок змінювалося розташування запахових зразків у порівняльному ряді.

Собак-детекторів пускали на пошук у ряду запахових слідів людини без пред'явлення стартового зразка.

При проведенні вибірок з метою виявлення у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів людини як біологічного виду собаки-детектори сигнальною поведінкою виділяли запахові зразки № _____ та № _____, вилучені з рукавички, та еталонний запаховий зразок № _____, у якому наявний запах людини як біологічного виду.

Результати проведених досліджень вказують на наявність у запахових зразках, вилучених з рукавички, запахових слідів людини як біологічного виду (див. протокол ольфакторної вибірки).

Перевірка на змішаність запахових слідів

З метою перевірки на змішаність запахових слідів, вилучених з рукавички, застосовувалися службові собаки-детектори, у яких вироблений робочий стереотип поведінки, що дозволяє виділяти в ряду запахових зразків із змішаними запаховими слідами тільки запаховий зразок з незмішаними запаховими слідами, залишеними однією особою, без попереднього пред'явлення його собакам на старті для запам'ятовування.

Дослідження запахових зразків

Одородологічне дослідження проводили у спеціально пристосованому лабораторному приміщенні при максимальному усуненні сторонніх подразників та за умов, оптимальних для собак-детекторів (температура +20°C, вологість повітря 60-80%). На пронумерованих точках підлоги приміщення по колу, на відстані одного метра одна від іншої, розміщували 10 скляних банок ємністю 0,5 л з підготовленими для аналізу досліджуваними запаховими зразками та допоміжними запаховими зразками (ряд для порівняння одородологічних об'єктів). Посуд з об'єктами розміщували в металевих штативах, які закривали пояснюючі написи на банках (шифровка об'єктів для усунення можливості ненавмисних підказувань біодетекторам з боку експерта, який ними керує). Допоміжними об'єктами служили нейтральні, не зафіксовані собаками запахові зразки, отримані з контактних слідів людини, залишених на модельних предметах особами, непричетними до справи (див. таблицю).

Таблиця

Допоміжні запахові зразки порівняльного ряду

№ запахового зразка	Предмет-носіє запахових слідів	Час вилучення

Протягом хвилини собаку-детектора спонукали нюхати у відкритій скляній ємності серветку з початковим для пошуку запаховим зразком, після чого її проводили уздовж десяти відкритих ємностей для почергового обнюхування розміщених у них запахових зразків. При виявленні серед них запахового зразка з досліджуваною запаховою характеристикою, собака-детектор приймала вироблену дресируванням сигнальну позу – сідала біля цього об'єкта.

Спроможність собак-детекторів сприймати, зберігати в пам'яті та впізнавати запах перевіряли виявленням за їх допомогою еталонних запахових зразків (зразків, що характеризуються досліджуваною запаховою ознакою). Одночасно контроль здійснювали за допомогою багатократного вибору-впізнавання заданого до пошуку запахового зразка при зміні місця його розташування серед запахових зразків порівняльного ряду – спочатку з однією, потім із дублюючими собаками-детекторами.

Перед кожним пуском чергової собаки-детектора на пошук заданого запахового зразка наново розставляли запахові зразки порівняльного ряду, забезпечуючи випадковий порядок місць їх розташування. До прояву сигнальних реакцій собаки-детектора спеціаліста, який забезпечує обнюхування собаками-детекторами розставлених об'єктів, про цей порядок не інформували (для чистоти експерименту).

Виявлення запахових перешкод у запахових зразках

Виявлення запахових перешкод у запахових зразках проводилося на кожному етапі досліджень. З метою перевірки наявності запахових перешкод у запахових зразках собакам-детекторам давали нюхати на старті допоміжний запаховий зразок, отриманий від сторонньої особи. При цьому у

випаровуються з об'єктів, конденсуються на стінках верхньої частини пристроїв, що охолоджується рідким азотом. Отримані конденсати з кожного об'єкта переносять окремо на бавовняні серветки і герметично закупорюють разом з ними у скляні банки ємністю 0,5 л. У такий спосіб готують по 2-3 запахових зразка з кожного наданого об'єкта.

Підготовка допоміжних засобів і умов для дослідження:

1. За аналогією з досліджуваними об'єктами, залежно від мети дослідження, що буде проводитись, готують необхідну кількість подібних їм допоміжних запахових зразків різної концентрації, що містять запахові сліди непричетних до події і незнайомих собакам-детекторам осіб. Крім того, готують 12 запахових зразків із предметів одягу, що явно не містять запахових слідів людини.

2. Проводять тренувальне заняття з групою собак-детекторів, що можуть знадобитися при дослідженні запахових зразків із наданих на експертизу об'єктів.

3. У лабораторному приміщенні готують умови, оптимальні для застосування собак-детекторів (температура 18-23°C, вологість повітря 60-80 %). На пронумерованих точках підлоги приміщення по колу, на відстані метра одна від одної, розміщують десять півлітрових скляних банок із зібраними на серветки з бавовняної тканини досліджуваними і допоміжними запаховими зразками, підготовленими для конкретного етапу дослідження, тобто створюють порівняльний ряд об'єктів.

Необхідно зауважити, що собаки здатні реагувати на випадкові нюанси поведінки спеціаліста, який їх водить (призупинився, натягнув або послабив повідця тощо), що може бути несвідомим підказуванням про місце перебування досліджуваних запахових зразків у порівняльному ряді. З метою виключення такого негативного впливу на собак передбачений пошук досліджуваних запахових зразків за участю двох експертів, один з яких визначає послідовність розміщення, зміни розташування об'єктів у порівняльному ряді для пред'явлення їх собакам-детекторам і фіксує сигнальну поведінку останніх. Інший керує по черзі собаками, що застосовуються, та домагається ретельного обнюхування ними всіх запахових зразків порівняльного ряду. Для чистоти експерименту йому не повідомляється про місце розташування досліджуваного запахового зразка серед допоміжних. У ряду всі досліджувані і допоміжні запахові зразки не відрізняються за зовнішнім виглядом і являють собою близькі за розміром серветки з бавовняної тканини в 0,5-літрових банках. Банки із запаховими зразками накривають захисними ковпаками з жерсті у формі усічених конусів з відкритим верхом, що забезпечують стійкість банок і закривають пояснювальні написи на них [2].

Перевірка на наявність запахових перешкод проводиться з метою виявлення компонентів запахового зразка, які викликають у собак-детекторів орієнтовну реакцію, зовні близьку до сигнальної поведінки, що перешкоджає сприйняттю й впізнаванню ними досліджуваної запахової ознаки.

Запахові перешкоди викликають орієнтовну реакцію у собак-детекторів, але не виключають при цьому можливість дослідження запахових слідів

людини на їх фоні.

Орієнтовна реакція собак-детекторів на запахові складові досліджуваних зразків може виявлятися у формі більш тривалого прийняття, зупинки, повернення до зразка, що зацікавив собаку, посадки біля нього. Наявність і виразність реакцій на запахові перешкоди визначається індивідуальними особливостями собак-детекторів, ступенем їх функціональної підготовки і можливості сприйняття раніше подібних запахових перешкод.

З метою виключення можливого впливу запахових перешкод на результати дослідження запахових слідів досліджувані запахові зразки обов'язково перевіряють на їх наявність. Такий контроль надає можливість визначити наявність запахової перешкоди та усунути її вплив на результати дослідження [4].

Перевірку на наявність запахових перешкод проводять на кожній стадії дослідження запахових слідів. З цією метою собакам-детекторам як початковий для запам'ятовування і пошуку дають нюхати на старті допоміжний запаховий зразок, отриманий від сторонньої особи. При цьому у порівняльному ряді серед інших допоміжних запахових об'єктів розміщують один або два досліджувані зразки та дублікат зразка, який задається на старті.

У процесі виявлення дублікату запахового зразка, що заданий на старті, з'ясовують наявність або відсутність, а також характер орієнтовної реакції застосовуваної собаки-детектора на досліджувані зразки. Якщо при перевірці запахи досліджуваних зразків сприймаються собакою-детектором без прояву орієнтовної реакції, то на стадії дослідження їх залишають у складі цього порівняльного ряду.

Якщо під час перевірки собака виділяє досліджувані запахові зразки зміною своєї поведінки, то подальше їх дослідження з цією собакою-детектором у даному порівняльному ряді не проводиться. Дослідження зразків продовжують з іншою собакою-детектором, вносячи при цьому зміни до складу порівняльного ряду. При цьому допоміжні об'єкти підбирають знову, відповідно до уточнених попередньою перевіркою характеристик досліджуваних об'єктів. Якщо подібні заходи не усувають орієнтовну реакцію іншої собаки-детектора, то робиться висновок про наявність непереборних запахових перешкод у досліджуваному запаховому зразку. Цей висновок береться до уваги при вирішенні питання щодо можливості подальшого проведення дослідження запахових слідів [4].

З числа відомих і доступних прийомів виключення впливу запахових перешкод можуть бути рекомендовані такі.

1. У випадку виявлення на місці події специфічного фонового запаху його зразок, зібраний на серветки з бавовняної тканини, повинен надаватися разом з іншими об'єктами для проведення дослідження запахових слідів. При направленні об'єктів на дослідження необхідно інформувати спеціалістів про наявність специфічного фонового запаху.

2. Для виявлення можливих запахових перешкод надані запахові об'єкти аналізуються у лабораторії дослідниками органолептично, за допомогою власного нюху.

запахіві сліди людини, то особі (особам) якого приблизного віку належать запахіві сліди?

Література

Старовойтов В.И., Сулимов К.Т., Гриценко В.В. Запаховые следы участников происшествия: обнаружение, сбор, организация исследования: Метод, рекомендации. – М.: ЭКЦ МВД России, 1993. – 24 с.

Стегнова Т.В., Сулимов К.Т., Старовойтов В.И., Гриценко В.В. Установление некоторых диагностических признаков человека по запаховым следам: Методические рекомендации. – М.: ЭКЦ МВД России, 1996. – 16 с.

Сулимов К.Т., Старовойтов В.И. Использование запаховой информации с мест происшествий в раскрытии и расследовании преступлений: Метод, рекомендации // Методические и процессуальные аспекты криминалистической одорологии: Сб. науч. трудов. – М., 1992. – С. 45-72.

ДОСЛІДЖЕННЯ

Опис речових доказів

Речові докази надійшли в упакованому та опечатаному вигляді. Цілісність пакування не порушена.

Прозорий поліетиленовий пакет, всередині якого знаходиться щільний пакунок з алюмінієвої фольги. Горловина мішка перев'язана ниткою білого кольору, кінці якої заклеєні паперовими бирками з підписами двох понять, слідчого і двома відбитками круглої печатки: «Для пакетів...». Цілісність упаковки не порушена.

У пакунку знаходиться чоловіча шкіряна рукавичка чорного кольору на праву руку з в'язаною підкладкою світло-коричневого кольору, об'єкт №_____.

На рукавичці на ділянці розміщення великого пальця є пошкодження у вигляді розриву шкіри довжиною 1,7 см.

Отримання запахових зразків з представлених об'єктів

Запахіві зразки з наданих об'єктів (рукавички) отримували за допомогою спеціальних пристроїв. На дно пристрою поміщали предмет-носії запахових слідів, попередньо зволожений парою води (над водяною банею). Принцип збору полягав у випаровуванні запахових речовин з об'єкту, що прогрівається в умовах залишкового тиску 0,2-0,3 кгс/см² з наступною конденсацією компонентів, які випаровуються, на спеціально охолодженій рідким азотом поверхні приймальної камери пристрою. Отриманий таким чином конденсат, який був вилучений з об'єкту, переносили на бавовняні серветки і поміщали у банки ємністю 0,5 л.

Банки із зібраними запаховими зразками щільно закривали (для збереження запахів) скляними кришками з гумовими прокладками і пружинними затискачами та відкривали тільки у процесі дослідження запахів.

Запахівим зразкам, що вилучалися з наданого на дослідження об'єкту, було присвоєно № _____ та № _____.

РОЗДІЛ 3
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ОФОРМЛЕННЯ ОДОРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**3.1. Висновок експерта як відображення методики
проведення одорологічної експертизи.**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКСПЕРТНО-
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР

вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, тел. (044) 273-53-64

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА

30.01.2010

м. Київ

№12-15

Експерти, старший експерт відділу медико-біологічної експертизи П.І.Б., який має вищу біологічну освіту, право проведення одорологічної експертизи, стаж експертної роботи з _____ року та експерт відділу медико-біологічної експертизи П.І.Б., який має вищу ветеринарну освіту, право проведення одорологічної експертизи, стаж експертної роботи з _____ року, на підставі постанови про призначення експертизи від _____ 2010 року, винесеної слідчим з особливо важливих справ прокуратури району _____ м. _____ П.І.Б., за матеріалами кримінальної справи № _____, провели одорологічну експертизу.

Про відповідальність за свідомо неправдивий висновок за ст. 384 КК України попереджені.

_____ П.І.Б.
_____ П.І.Б.

Обставини справи:

_____ 2010 року в _____ області було виявлено труп нестановленої особи з ознаками насильницької смерті. При огляді місця події було вилучено шкіряну рукавичку

У слідства є підстави вважати, що вилучений предмет використовувався при вчиненні злочину.

На експертизу надано:

– шкіряна рукавичка, вилучена при огляді місця події

На вирішення експертизи поставлені питання:

1. Чи наявні на вилученій при огляді місця події шкіряній рукавичці запахові сліди людини?

2. Якщо на вилученій при огляді місця події шкіряній рукавичці наявні запахові сліди людини, то одній або декільком особам належать запахові сліди?

3. Якщо на вилученій при огляді місця події шкіряній рукавичці наявні запахові сліди людини, то особі (особам) якої статі належать запахові сліди?

4. Якщо на вилученій при огляді місця події шкіряній рукавичці наявні

3. При підготовці у процесі дослідження відповідного порівняльного ряду допоміжні і досліджувані об'єкти вирівнюють за виявленим запаховим фоном. Якщо це зробити неможливо, то допоміжні об'єкти порівняльного ряду підбирають так, щоб вони різко відрізнялися за кількісними і якісними запаховими характеристиками як від досліджуваних об'єктів, так і один від одного.

4. Використання прийомів сенсibiliзації біодетектора до запаху, що задається на старті, за допомогою декількох послідовних пусків його на виявлення у порівняльному ряді, що змінюється, усе більш складних модифікацій вихідного запахового зразка (поступово зменшується концентрація запахового зразка або варіюються запахові фони, що додаються до запахового зразка як імітатори запахових слідів-перешкод).

5. Виключення підвищеної орієнтовної реакції собак-детекторів на запахові перешкоди сприяє спеціальне дресирування собак за допомогою відшукування ними заданих запахових слідів у порівняльному ряді, що включає запахові зразки з різними запаховими перешкодами.

6. Наявність запахових перешкод для застосовуваних собак-детекторів встановлюють у спеціальному дослідженні. При цьому в процесі пошуку допоміжного зразка оцінюється відношення собаки-детектора до досліджуваного об'єкта, що знаходиться у даному порівняльному ряді. Підвищена увага до зразка, що перевіряється, вказує на наявність у ньому привабливості собаку запахової перешкоди [4].

Не всі вилучені предмети і зібрані на місцях подій зразки містять запахові сліди людини, придатні для дослідження. Необхідно враховувати і те, що запахові сліди, які чітко сприймалися собаками-детекторами спочатку, внаслідок летючості їх компонентів випаровуються. Втрати неминучі також при зборі, транспортуванні та зберіганні предметів-носіїв запахових слідів і запахових зразків.

Таким чином, наявність запахових слідів людини в зразках, що підлягають дослідженню, носить ймовірнісний характер. Перевірка їх на наявність запахових слідів людини дає змогу встановити можливість проведення досліджень зразків у подальшому.

У собак-детекторів, що готуються для цього, виробляють робочий стереотип, що дозволяє знаходити запахові сліди людини в одному з об'єктів спеціально зіставленого порівняльного ряду. Об'єктами в такому ряді служать однакові банки ємністю 0,5 л із зібраними на серветки з бавовняної тканини запаховими зразками, що характеризуються різними запахами, але такими, що не містять запахових слідів людини. Останнє не поширюється на еталонний об'єкт, що в обов'язковому порядку містить запахові сліди людини, і на досліджуваний об'єкт, де наявність запахових слідів людини перевіряється.

Як допоміжні запахові зразки у такому порівняльному ряді, як правило, використовують харчові, виробничі та побутові запахи, запахи домашніх тварин, а також запахи різноманітних матеріалів, з яких виготовлені предмети-носії запахових слідів.

У випадково обраному місці порівняльного ряду серед допоміжних

запахових зразків розташовують зразок, що перевіряється на наявність запахових слідів людини. За ним через декілька зразків, за напрямком прямування собаки, розмішують еталонний запаховий зразок, отриманий від сторонньої людини. Спеціалізованих собак пускають на пошук у ряду запахових слідів людини без стартового зразка (запахове уявлення людини зафіксоване у їх довгостроковій пам'яті).

При проведенні собак уздовж об'єктів порівняльного ряду вони виробленою сигнальною позою виділяють об'єкти, на яких наявний запах людини як біологічного виду. Адекватну сигнальну поведінку тварин дресирувальник підкріплює умовним позитивним подразником похвалою, і безумовним подразником – підгодівлею. Сигнальна поведінка собаки тільки біля еталонного об'єкта вказує на нормальний функціональний стан тварини і на відсутність або недостатність у досліджуваному зразку запахових слідів людини. У цьому випадку стає недоцільним подальше дослідження такого зразка [4].

Необхідність виявлення факту змішання запахових слідів декількох осіб оцінюється слідчим, спільно зі спеціалістами, виходячи з обставин розслідуваної справи і версії, що розробляється.

Методика використання собак-детекторів у виявленні змішаних запахових слідів ґрунтується на можливості собак у ряду змішаних зразків самовільно виділяти підвищеною увагою, а потім і сигнальною поведінкою, тільки незмішані запахові зразки. Підкріплення у собак такої поведінки утворює в них асоціативний зв'язок із наштовхуючою функцією порівняльного ряду, що складається зі змішаних зразків.

Інформаційним полем запахових сигналів і одночасно інструментом навчання собак-детекторів служить порівняльний ряд запахових об'єктів. У собак-детекторів виробляють стереотип сигнальної поведінки. Це дозволяє встановлювати наявність запахових слідів однієї людини в одному з розміщених у ряду запахових зразків без попереднього пред'явлення його собакам на старті для запам'ятовування. Порівняльний ряд, у якому проводять виявлення зразка із запахом однієї людини, складається з уніфікованих за зовнішнім виглядом об'єктів, якими є скляні банки із запаховими зразками, зібраними на однакові серветки з бавовняної тканини, що містять суміші запахових слідів двох осіб і більше. Для їх отримання змішують запахові зразки, отримані від різних осіб.

На випадково обраному місці порівняльного ряду, серед змішаних запахових зразків, розташовують досліджуваний об'єкт, який перевіряють на наявність запахових слідів однієї людини. Після досліджуваного зразка, через декілька об'єктів із змішаними зразками, розташовують еталонний зразок, що характеризується запахом однієї людини. Собак спрямовують на пошук зразків із запаховими слідами однієї людини без попереднього з ними ознайомлення.

Сигнальна поведінка собаки-детектора біля досліджуваного та еталонного зразків, з урахуванням отримання аналогічних результатів при проведенні досліджень із використанням цієї та інших собак-детекторів, вказує на наявність незмішаних запахових слідів у досліджуваному зразку.

об'єкти, в т. ч. чи сприяє упаковка збереженню запахових слідів;

– наявність видимих пошкоджень упаковки на момент огляду;

– результати досліджень з метою виявлення запахових перешкод у досліджуваних запахових зразках;

– результати досліджень з метою виявлення запахових ознак у досліджуваних запахових зразках;

– підтвердження отриманих результатів із застосуванням інших собак-детекторів.

Проведені дослідження описуються у висновку експерта (3.1.) або у висновку спеціаліста (3.2.).

У випадку одержання стійких негативних результатів із застосуванням декількох собак-детекторів (при проведенні досліджень з метою виявлення певних запахових ознак) закономірний висновок про невиявлення ознак у досліджуваному запаховому сліді [2].

однієї статі юнацького або середнього віку, відібраних від осіб приблизно одного віку. При цьому еталонним об'єктом служить запаховий зразок, отриманий від людини тієї самої статі похилого віку.

Для проведення таких досліджень застосовуються собаки-детектори, спеціалізовані на виявленні вікових розходжень у запахах порівняльного ряду. Загальна схема проведення дослідження аналогічна схемі дослідження з метою виявлення запахових слідів дитини.

Якщо собаки-детектори стійко виділяють еталонний і досліджуваний зразки, то такий результат свідчить про виявлення у досліджуваному зразку запахових слідів людини похилого віку.

Наявність у досліджуваному запаховому зразку видових запахових слідів людини і реакції собак-детекторів тільки на еталонний зразок свідчить про утворення досліджуваних запахових слідів людиною середнього або, якщо попередній етап дослідження не проводився, дитячого віку [4].

Схема проведення дослідження відповідає схемам попередніх етапів. Досліджуваний зразок у цьому випадку розміщують у порівняльному ряді із запаховими зразками, отриманими від дітей або від осіб похилого віку однієї статі. Як еталонний служить запаховий зразок, отриманий від людини тієї самої статі середніх років.

Якщо були проведені перевірки на відсутність запахових перешкод, на наявність видових запахових слідів людини, і отримані негативні результати при проведенні двох попередніх етапів дослідження, то собаками-детекторами будуть відзначені еталонний і досліджуваний запахові зразки, тобто будуть виявлені запахові сліди людини середніх років [4].

Експертна оцінка даних, отриманих при проведенні досліджень запахових слідів, ґрунтується на аналізі придатності і достатності наданих на дослідження матеріалів, відповідності і підтвердження при повторних дослідженнях отримуваних результатів.

Висновки за результатами дослідження запахових слідів можуть бути категорично позитивні (встановлена наявність аналізованої запахової характеристики), категорично негативні (аналізованої запахової характеристики на об'єкті не виявлено) або ймовірно-позитивні (на предметі, можливо, наявна аналізована запахова характеристика) і ймовірно-негативні (на предметі, можливо, відсутня аналізована запахова характеристика).

Ймовірні висновки частіше формуються при низькій концентрації запахових речовин на наданому об'єкті. У цьому випадку спостерігаються слабо виражені і погано відтворювані результати, що не дозволяють зробити категоричний висновок. Ймовірні висновки не мають доказового значення.

При постановці питання, що виходить за рамки компетенції експертів, а також при неповному або неправильному наданні матеріалів, необхідних для дослідження запахових слідів, надається висновок про неможливість вирішення поставленого питання з обґрунтуванням причини.

Для висновку про наявність відповідної запахової ознаки людини (вид, стать, приблизний вік тощо) на досліджуваному об'єкті необхідно враховувати таке:

– матеріал, з якого виготовлена упаковка, в якій надійшли на дослідження

Сигнальна поведінка тільки біля еталонного об'єкта вказує на нормальний функціональний стан собаки-детектора і на наявність змішаних запахових слідів у досліджуваному зразку, або на відсутність у ньому запахових слідів людини. Останнє встановлюють додатковим дослідженням, методика проведення якого наведена вище.

Необхідно відзначити, що виявлення за допомогою собак-детекторів змішаних запахових зразків у ряді незмішаних не призводить до успіху. Ця обставина підтверджує відсутність у собак інтересу до змішаних запахових слідів, що спостерігається практиками [4].

2.2. Вирішення ситуаційних та діагностичних завдань.

Попередньо перевіряють об'єкт, що досліджується, на наявність запахових перешкод. Переконавшись у їх відсутності, готують допоміжні об'єкти для двох порівняльних рядів. Ці ряди відрізняються статтю донорів, від яких одержують допоміжні запахові об'єкти. Кожний ряд повинен складатися із допоміжних запахових зразків із запахами людей однієї статі, одного досліджуваного зразка й одного еталонного, що має запах людини протилежної тій, що шукається, статі.

Послідовність визначення чоловічих і жіночих запахових слідів на досліджуваному об'єкті може змінюватися і визначається обставинами справи та поставленим завданням [4].

Наявність або відсутність жіночих запахових слідів визначають за допомогою порівняльного ряду, що складається з допоміжних зразків із чоловічими запахами, еталонного зразка з жіночими запаховими слідами і одного досліджуваного запахового зразка. Для проведення таких досліджень застосовуються собаки-детектори, які спеціалізуються на виявленні жіночих запахових слідів у досліджуваному запаховому зразку.

Собак-детекторів застосовують без стартового завдання, використовуючи можливість їх нюхової пам'яті розпізнавати жіночі запахові сліди серед чоловічих. Перед кожним пуском собаки-детектора на пошук у порівняльному ряді об'єктів із жіночими запаховими слідами один із спеціалістів вдруге розставляє об'єкти ряду, забезпечуючи випадковий порядок їх розташування, про який для чистоти експериментів не інформується інший спеціаліст, який використовує собак.

Правильність сигналів собак-детекторів у процесі їх застосування перевіряється за допомогою еталонних запахових зразків. Одночасно контроль здійснюється за допомогою вибору жіночих запахових слідів однією, а потім й іншими собаками-детекторами при зміні розташування досліджуваного зразка серед об'єктів порівняльного ряду.

У результаті собаками-детекторами в порівняльному ряді об'єктів можуть виділятися як еталонний, так і досліджуваний об'єкти. Отримання аналогічних результатів із застосуванням однієї, а потім й інших собак-детекторів свідчить про наявність жіночих запахових слідів у досліджуваному запаховому зразку.

Виділення тільки еталонного запахового зразка свідчить про нормальний функціональний стан собак-детекторів, що застосовувалися, та про

відсутність у досліджуваному об'єкті жіночих запахових слідів або запахових слідів людини взагалі. Останнє встановлюють додатковою перевіркою, методика якої наведена вище [4].

У випадку, якщо у досліджуваному запаховому зразку не виявлено жіночих запахових слідів проводиться дослідження з метою виявлення чоловічих запахових слідів.

Дослідження з метою встановлення наявності у запахових зразках чоловічих запахових слідів проводиться за загальною схемою, аналогічною дослідженню з метою встановлення наявності жіночих запахових слідів. Але допоміжні об'єкти порівняльного ряду повинні бути отримані з жіночих слідів, а еталонний об'єкт повинен містити чоловічі запахові сліди. Один об'єкт порівняльного ряду є досліджуваним.

Завдання даного дослідження полягає у встановленні наявності або відсутності чоловічих запахових слідів у досліджуваному об'єкті. У дослідженні використовуються собаки-детектори, спеціалізовані для виявлення чоловічих запахових слідів.

Якщо сигнальною поведінкою собаки-детектори виділяють у порівняльному ряді еталонний зразок, що свідчить про їх нормальний функціональний стан, та досліджуваний зразок, і при цьому одержуваний результат багаторазово підтверджується, закономірний висновок про наявність у досліджуваному об'єкті чоловічих запахових слідів. Якщо ж сигнальною поведінкою собак-детекторів у порівняльному ряді відзначається не досліджуваний, а тільки еталонний об'єкт, тоді досліджуваний зразок, при не виявленні в ньому запахових слідів жінки під час попереднього дослідження, не містить видових запахових слідів людини. Техніка перевірки об'єкта на наявність видових запахових слідів людини наведена вище [4].

Встановлення належності особи, яка залишила запахові сліди, до певної вікової групи

Загальна схема виявлення орієнтовної вікової характеристики людини за її запаховими слідами не відрізняється від схеми встановлення статі, біологічного виду та інших групових ознак запахових слідів людини. Особливість методики полягає в тому, що допоміжні зразки порівняльного ряду одержують від людей, вік яких на 10-20 років старший ймовірного віку особи, вік якої встановлюють за запаховими слідами. У цілому методика розрахована на виявлення за запаховими слідами орієнтовної вікової групи (дитячий, середній, похилий вік), до якої належить особа, яка залишила запахові сліди.

Необхідно зазначити, що чіткі межі між віковими групами ще не визначені, не досліджені особливості запахових слідів, отриманих від осіб юнацького віку.

Методика використання собак-детекторів для диференціації запахових слідів людей, що належать до різних вікових груп, ґрунтується на можливості собак у порівняльному ряді запахових зразків самовільно виділяти підвищеною увагою зразки, що відрізняються від інших об'єктів за якісними характеристиками. Підкріплення такої поведінки утворює у собак-детекторів асоціативний зв'язок із наштовхуючою функцією порівняльного ряду,

складеного з допоміжних об'єктів, якими є запахові зразки, отримані від осіб приблизно одного віку.

Відповідно до методики, сигнальна поведінка тільки біля еталонного зразка вказує на нормальний функціональний стан собаки-детектора і на відсутність у досліджуваному об'єкті досліджуваної вікової характеристики, або на відсутність у ньому запахових слідів людини взагалі. Останнє уточнюють додатковою перевіркою, методика якої наведена вище.

Для встановлення вікової групи людини запахові зразки, зібрані з її запахових слідів, перевіряють на наявність ймовірної вікової характеристики. Зазначене дослідження в цілому складається з трьох етапів, послідовність яких визначається виходячи з обставин. При одержанні категоричної відповіді, дослідження може бути завершено на будь-якій з трьох розглянутих нижче стадій.

Необхідно зазначити, що перед кожною стадією дослідження необхідна перевірка на наявність запахових перешкод у досліджуваних запахових зразках. Недотримання цього правила може призвести до отримання невірних результатів, при цьому реакція собак на запаху перешкоду може бути розцінена як виявлення досліджуваної запахової характеристики [4].

Зразок, у якому передбачається наявність дитячих запахових слідів, розміщують для проведення дослідження у порівняльному ряді серед допоміжних запахових зразків, отриманих від дорослих людей однієї статі і приблизно одного віку, наприклад, серед запахових зразків, отриманих від осіб 30-40-річного віку. Як еталонний зразок, за допомогою якого перевіряється функціональний стан собаки-детектора, використовують об'єкт із запахом дитини тієї самої статі. Застосовуються собаки-детектори, спеціалізовані за наведеною вище методикою.

Сигнали собак-детекторів оцінюють за допомогою еталонних запахових зразків. Одночасно здійснюється контроль за допомогою багаторазового виявлення однією, а потім й іншими собаками-детекторами дитячих запахових слідів при зміні розташування досліджуваного зразка серед об'єктів порівняльного ряду.

У порівняльному ряді собаками-детекторами можуть виділятися еталонний і досліджуваний запахові зразки одночасно. При цьому, отримання стійких результатів вказує на наявність дитячих запахових слідів у досліджуваному зразку. У цьому випадку подальші дослідження не потрібні.

Якщо виділяється тільки еталонний запаховий зразок, то такий результат свідчить про нормальний функціональний стан собак-детекторів, що застосовувалися, а також про відсутність у досліджуваному об'єкті дитячих запахових слідів або запахових слідів людини взагалі. Останнє встановлюють додатковим дослідженням, методика якого наведена вище.

При виявленні у досліджуваному об'єкті запахових слідів людини запаховий зразок можна досліджувати далі, наприклад, з метою встановлення наявності запахових слідів людини похилого або середнього віку [4].

На даному етапі дослідження запаховий зразок, у якому необхідно встановити наявність або відсутність запахових слідів людини похилого віку, розміщують у порівняльному ряді із запахових слідів, отриманих від осіб